

∞ ПЪРВА ∞
БЪЛГАРСКА
ГРАМАТИКА
НЕОФИТ РИЛСКИ

∞ ПЪРВА ∞
БЪЛГАРСКА
ГРАМАТИКА
НЕОФИТ РИЛСКИ

София
2024

БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

© Неофит Рилски, *автор*

© доц. г-р Ива Трифонова, *предговор, превод и коментар*

г-р Теодор Борисов, *редактор*

гл. ас. г-р Камелия Христова-Йорданова, доц. г-р Татяна Илиева,
научни консултанти

Диана Благоева, *коректор*

Таня Минчева, Kontur Creative, *дизайн на корицата*

Стоян Аманасов, Kontur Creative, *графично оформление*

„БИ 93“ ООД
София, 2024 г.

ISBN 978-619-7688-42-9

Изданието е подготвено в Кирило-Методиевския научен център при БАН с подкрепата на ННП „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“.

БОЛГАРСКА
Г Р А М М А Т И К А

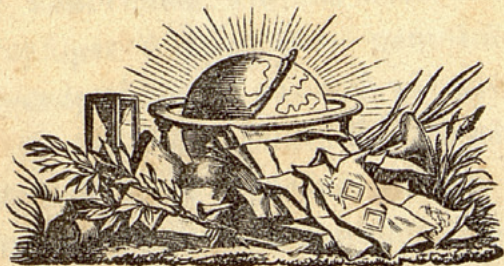
Сѣга

ПЕРВО СОЧИЩЕНА.

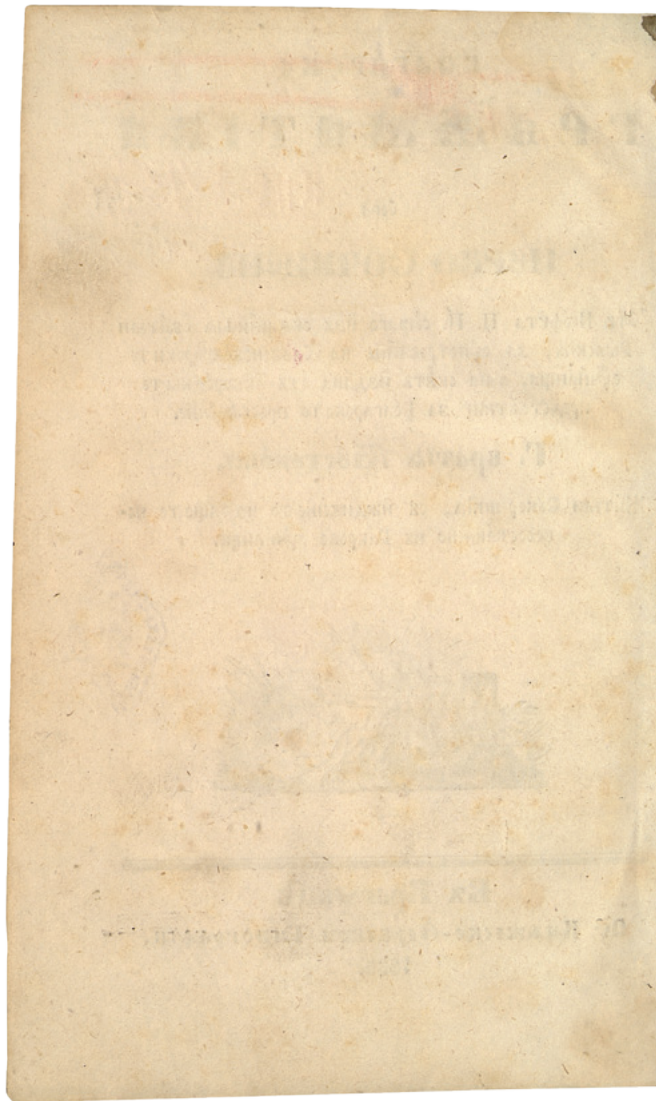
Отъ Небѣта П. П. свѣщаго ѿзъ свашченныа свѣители
Рылскіа, за оупотребленіе на Славеноболгарскіте
оучилица, а на свѣтъз ѿздана отъ люборѣдныте
предстоѣтели за Болгарското просвѣщеніе.

Г. БРАТІА МВСТАКОВИ,

Жители Бзкорѣшкіа, съ ѿждивеніе то на-ѣщо то но-
восоставлено въ Габрово оучилице.

Въ Крагдѣвцѣ
Оу Княжеско-Сервской Типографіи,
1835.

Почтѣннѣйшіи ѿ любово́рднѣйшіи Г.
братіа Мвстакови!

Колѣ дръгѣмѣ по любово́рдномѣ ѡтз вѣсз
прилично вы вьмѣ да се поскати насто́лщій
ѡпытз на Славнобългарската граммати́ка,
ко́лто сегѣ пѣрки пѣтз на свѣтз се показъ-
ва, ѿ сз бѣше то насто́лнѣе ѿ покрѣдѣнѣе се
сочинѣ, каквѣто ѿ взаимноу́чителныте та-
блицы; ко́истиннѣ тѣи начѣтки на бѣше то
оу́во горѣщеѣе ѿ оу́сѣрдное попечѣнѣе за свои
те бѣдиноплемѣнни, ѿ на-моѣ те пѣрки трѣдо-
ве, не сѣ прилично нико́мѣ дръгимѣ кро́мѣ
вѣсз, ко́йто като докѣло искѣсени ко оу́чѣ-
нѣе то на-своѣ те бѣдиноплемѣнни. За то ѿ прѣ-
ѣмате наѣ пѣрво днѣа срѣдства, ко́йто са по-
трѣбни, (ѿ ко́йто оу́потрева́ватз сѣчки те
просвѣщенни наро́ди) за начало на просвѣще-
нѣе то, ѿ свѣшѣ те всѣкѣмѣи ѡбразѣ да ѡбла-
годѣтеастѣвка те своѣнатз вѣднѣи ро́дз, за-

Най-почитани и най-
роголюбиви господа братя
Мустакови!

На кого груг по-роголюбив
от Вас би било подходящо да се
посвети настоящият опит за
Славянобългарска граматика,
която сега се обнародва за пър-
ви път и погодно на взаимоучи-
телните таблици се състави
с Вашето настояване и поощ-
рение? Наистина тези зароди-
ши на горещото Ви и усърдно
покровителство над Вашите
единородни, а и на моите пър-
ви трудове, не са достойни за
никого груго освен за Вас,
които сте изключително уме-
ли в учението и сте познали,
за съжаление, бедността и
неграмотността на своите
съотечественици.¹ За това и
приемате най-напред онези
средства, които са потребни
(и които употребяват всички
просветени народи) за начало
на просветата, и бързате
по всякакъв начин да облагоде-
телствате своя беден рог, за-

¹ Изразът во учението, познали сте съ сожалѣнѣемъ бѣдность та и непрѣсвѣщенѣе то на-своѣ те бѣдиноплемѣнни е гопѣлен от списъка с неточностите.

щото сте предусетили, че досега нашите сънародници не са знаели коя е била причината за безпросветността и че е трябвало по-напред да се устроят училища, а след това църкви и манастири. По-напред [трябва] да се напечатат на нашия български език потребните за учението книги, а после Старият и Новият завет (както е казано и сиoux подобаше творити и онѣхъ не оставлати²). Защото каква полза принесоха досега преведените на български език книги, когато нашите бедни египотски не знаят и на своя език да ги четат? Свещеното евангелие и на старославянски език³ се разбира от [този], който може да му разбере смисъла, а нищо от него не може да разбере онзи (освен едни гуми⁴), който не може да вникне в неговия смисъл, дори и да е преведено на обикновения му бащин език. Защото разбирането на един текст не е в [употребата] на ежедневни или старославянски гуми, а най-вече [в това] дали книгата има възвишен и дълбок смисъл, затова човек трябва да притежава и онова умение, с което се постига разбирането на всеки текст на който и да било език. Защото и папагалите произнасят някои гуми, които

... II ...

щото сте предусетили че досега нашите соотечественници не са познавали кой е била причината на непросветеността, и защо е трябвало понапред да се устроят училища а по тѣмъ цѣркви и манастири. Понапред да се напечатат на нашѣтъ български ѣзыкъ потребните за оученіе то книги, а послѣ вѣтъхъ и нѣкои закѣтъ, (или по реченномъ, и сиoux подобаше творити и онѣхъ неоставлати). Защото каква полза принесоха до сегѣ тѣмъ преведены книги на българскѣтъ ѣзыкъ, когато и на скѣбятъ ѣзыкъ незнаѣтъ да ги прочѣтатъ наши те вѣдни единонаемени; свѣщенно то вѣангеліе, и на Олабѣнскѣтъ ѣзыкъ се развѣмѣка, кой то мѣже да мѣ развѣмѣе развѣмѣтъ, а нищо не мѣже да развѣмѣе онзи (оскѣнь едни рѣчи) кз него, кой то не мѣже да мѣ кникне кз развѣмѣтъ, ако и да е превѣдено на вѣщинѣтъ мѣ прѣстѣ ѣзыкъ. Защото развѣмѣніе на-едно списаніе не стои кз прѣстыте или кз Олабѣнските рѣчи, а найпаче на-такѣка книги щото ѣматъ высѣки и глѣбоки развѣмы, но трѣвѣка да ѣма нѣкои онѣка хѣдѣжестко, кз коѣ то се постига развѣмѣніе то на-кѣкое списаніе на едниъ кой вѣяз ѣзыкъ. Защото и папагалите произнѣсатъ нѣкои рѣчи кой то

² По Евангелието на Матей 23:23: „Горко вам, книжници и фарисеи, лицемери, защото давате десятък от гъозум, копър и кимшон, а сте оставили най-важното в закона: правосъдие, милост и вяра; това трябваше да правите, и онова да не оставяте“, срв. и Евангелието на Лука 11:42: „Но горко вам, фарисеи, защото давате десятък от гъозум, седефче и от всякакъв зеленчук, а немарите за съда и любовта Божия: това трябваше да правите, и онова да не оставяте“.

³ В значение на *старославянски*, общия за всички славяни първоначален език, в оригинала последователно се използва *славянски*. В осъвременения текст за яснота се прави разграничение при употребата на *старославянски* и *славянски*.

⁴ В значение на *гуми* в оригинала последователно се използва *реч*.

III

извѣстатъ отъ челоуцкыте, но и сами неразвѣмкатъ нищо отъ нихъ. За то въ начина те начало то отъ дѣкато трѣвѣка, и каккото трѣвѣка, а не зафащате дѣло то, споретъ послѣбница та отъ дѣкато не трѣвѣка. Въ сте извѣстни доврѣ, зашѣ токъмо бѣдны книги прекедены на Българскѣятъ языкъ, не принѣсатъ никоа полза на наши те бѣдиноплемѣнни безъ оучѣнїе, и за то състакаахте първо главно то средство, то естъ оучилището, и предстоахте за сочинѣнїе то, прекедѣнїе то, и напечатанїе то на-оучилищны те книги, за да се коведѣ оучѣнїе то порядочно и въ наше то отечество, и да вѣде основателно. Защо то кой е видѣлъ некаде да се работи коѣ былѣ хѣдѣжестко безъ потребни те и прилични те мѣбрѣдѣа; или може ковачо безъ чѣкъ и безъ наковална да исковѣ и да направи нещо, коѣ то е най прѣсто тѣлесно хѣдѣжестко трѣвѣка да се работи съ потребни те и прилични те мѣбрѣдѣа; дѣка се е видѣло оучилище безъ оучилищны те въ него книги; и мѣжели да се нарече оучилище бѣока, въ коѣ то се не предѣка понѣ граматическо оучѣнїе, ако не дрѣги покъсоки навѣи; познали са отъ части и наши те бѣдиноплемѣнни тѣа погрѣшность, сѣрѣчь, зашѣ са потребни и

чуват от хората, но и сами не проумяват нищо от тях. Зато-ва Вие поставяте началото, където трябва и както трябва, а не захващате делото според пословицата – откъдето не трябва. Вие добре знаете, че само едни книги, преведени на български език, без учение не носят никаква полза на нашите единаородни, и зато-ва устройвате най-главното средство, т.е. училището, и настоявате за съставянето, превеждането и отпечатването на училищните книги, за да се въведе благоустроено учение и в нашето отечество и [то] да бъде основополагащо. Защото кой е видял някъде да се работи какъвто и да е занаят без потребните му и подходящи сечива? Или може [ли] ковачът без чука и без наковалня да изкове и направи най-обикновено материално изделие? [И най-обикновеното материално умение] не изисква ли много повече от умствената способност⁵ да се работи с потребните му и подходящи инструменти? Къде се е видяло училище без учебните книги в него? И може ли да се нарече училище онова, в което не се преподава поне граматическо учение, ако не други по-висши науки? Разбрали са отчасти и нашите единаородни тази грешка, сиреч, че са потребни и

⁵ Изразът е голямнен от списъка с неточностите – хѣдожество трѣвѣка – хѣдожество; колми паче оумно то хѣдожество трѣвѣка.

училищата също толкова, колкото и църквите. (А ако би казал някой и повече, защото при нужда богослужение може да се извърши и на поляната, и в пустинята, и вкъщи, и на всяко друго място, както се казва на всякомъ мѣстѣ владѣчество его⁶, но учението не може да става на поляна, нито в планина, нито в пустиня, а само в училище.) И изградиха се гостатъчно училища в България, но още не могат сиромасите да разберат, гори и да виждат гостатъчно примери от гругите народи, че *Псалтирите* и *Часословите* не са школски книги, а църковни, и са установени за богослужение в църквите, а не за учение в училищата. И сами още не могат да усетят с каква цел правят тези училища с толкова големи гарения? И че намерението на училището не е да е мъчилище – да мъчи малолетни и деца на крехка възраст, а да им даде ръководство за истинска просвета, за да познаят и себе си, и Бога, и християнските, и човешките задължения. И да могат след време да възприемат и трудноразбираемите свещени книги, с които се мъчат (или по-добре

... IV ...

оучилица та рѣвно колкото и цѣрквите. (Но ако въ рѣкчи нѣкой и полного не въ погрѣшнихъ защото богомѣство то мѣже въ нѣжда и на поляната, и въ пѣстынѣта, и въ къщата и на всѣко дрѣго мѣсто, да се соберши, какѣто що се говорѣ, на всѣкомъ мѣстѣ владѣчество его, но оученіе то не мѣже да се оучи на поляна, нити въ гора, нито въ пѣстына, но токмо въ оучилице то), и направиха се добѣано оучилица по Болгаріята, но още не мѣжатъ сиромѣсите да познатъ, ако и да глѣдатъ добѣаны примѣры отъ дрѣгитѣ народы, защо псалтирѣте и часословитѣ не сѣ школски книги, но цѣрковны, и оустановлены са за богомѣство въ цѣрквитѣ, а не за оученіе въ оучилицата, и не мѣжатъ и сами още да се оучетатъ. За кой конѣцъ праватъ тѣ оучилица съ толко големи нѣждивенія, и защо на оучилице то не е намѣреніе то да е мъчилище да мъчи малолѣтныи и малкѣи възраст дѣтскѣи, но да имъ подаде ръководство ко истинно то просвѣщеніе, за да познатъ и себе, и бога и хрѣстіанскитѣ и челоѣчскитѣ долѣжности, и да мѣжатъ да проблѣватъ по време и тѣя нѣудовопонѣтныи свѣщенныи книги, съ кой то се мъчатъ (или по-добре

⁶ По Псалом 102:22: „благодаряйте Господа, всички Негови гела, по всички места на Неговото владичество“.

— V —

да речемъ мѣчатъ ги оучители те и роди-
тели те) безъ никакка полза като един па-
пагалъ въ младѣшатъ си и недозрѣващъ въз-
растъ. Таа истина, гокоримъ, позналисте
къ; и за това настоявате да се напечататъ
пѣрво оучилищни те книги, съ кой то мѣжатъ
да се просектатъ и предвготватъ наши те
единоплеменни и за дрѣги що се касатъ до
пракослабна та наша вѣра, и до христѣански
те должности, и до дрѣги потребни въ че-
ловѣческѣятъ животъ знанѣя. Того ради (за-
щото починате мудро и основателно дѣло
то) ще да остане каше то име безсмъртно
въ Българско то потомство. Я келегласны те
похвалы, благодарности благословенѣя, и про-
шаканѣя що ще да приимате отъ нежно то
наше юношество, ще да бѣде повѣждѣние и на
дрѣги любородни да посѣдѣватъ кашиятъ
добръ и богоугоденъ примѣръ, и да благо-
дѣтелствѣватъ и оны на свои те единопле-
менни, кой съ каккото е возможенъ. При-
имѣте прочее тихимъ окомъ и благосклон-
нымъ сърдцемъ сѣи малый мой трудъ по ка-
шемъ благому желанѣю, когò то сочинихъ съ
каше то предстоанѣе, и приносимъ го къмъ
и на всички те наши любезни единоплемен-
ни Българи, да се не осѣдимъ съ лѣни-

га кажем – мѣчат ги учители-
те и родителите) без никаква
полза като едни папагали в мла-
дата им и негозряла възраст.
Истината – казвам, сте позна-
ли Вие!⁷ И затова настоявате
да се отпечатат първо учи-
лищните книги, с които могат
да се просветят и да се подгот-
вят нашите еднородни и за
групи [книги], отнасящи се до
нашата православна вяра и до
християнските задължения, и
до групи потребни в човешкия
живот знания. Затова (понеже
начевате мъдро и основателно
делото) Вашето име ще оста-
не безсмъртно за българското
потомство. А гръмогласните
похвали, благодарности, благо-
словии и извинения, които ще
приемете от нашето нежно
юношество, ще бъдат подтик
и за групи роголюбиви [бълга-
ри] да последват Вашия добър
и богоугоден пример и да благо-
детелстват и те своите еди-
нородни – кой с каквото може.
Впрочем приемете със смирени
очи и благосклонни сърца мал-
кия ми труд, който съставих
по Вашето благожелание и с
Вашето настояване, и го при-
насям Вам и на всички наши
любезни еднородни българи,
за да не сме подсъдимы като

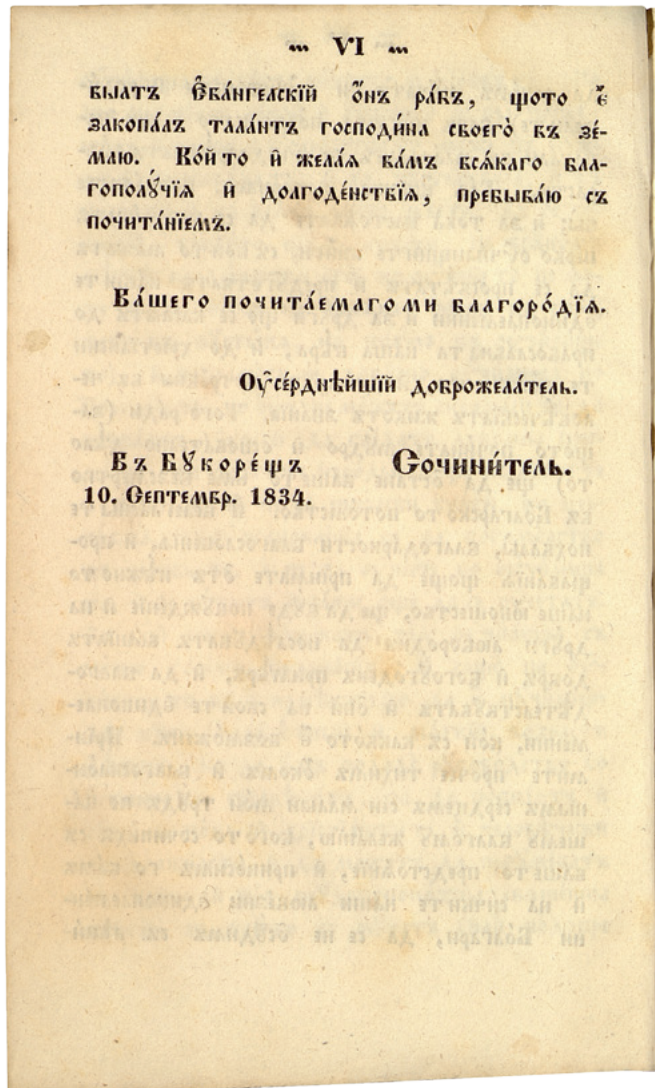
⁷ По Евангелието на Йоан 8:31–32: „Тозава Иисус казваше на повярвалите в Него уч-
гел: „Ако вие пребъдете в словото Ми, наистина сте Мои ученици, и ще познаете
истината, и истината ще ви направи свободни“.

онзи ленив евангелски раб, който е заровил таланта на своя господар в земята.⁸ С [този труд] Ви желая всяко благополучие и дълголетие, пребивайки в почитание.

На Вас, почитаните от мен
Благородия.

Най-усърдният доброжелател.

В Букурещ, Съставителят
10 септември 1834 г.

⁸ По новозаветната притча за талантите в Евангелието от Матей 25:14–30.

ФІЛОЛОГІЧЕСКО

ПРЕДВЪДОМЛЕНІЕ

За Славеннобългарската Грамматика.

Честолюбіе то е една голема доводѣтелъ за единъ народъ, и особно за всякаго человека, защото съ него се придобиватъ такакви добри кѣсти. И понеже това честолюбіе начало е да произникне въ настоящій вѣкъ и въ наше то прелюбезно отечество, като некой сладковонный кринъ отъ терниа и оудобіа, и показва се какъ ще процветъ прочее цветъ благовоненъ между сички те почти наши соотечественници, които са започели да оттриватъ долговременный сонъ на нечужестко то и помраченіе то отъ свои те очи, и да оускобватъ потребни те средства за истинно то просвѣщеніе, защото спѣшатъ да кообразатъ безобразіе то на-Българскія языкъ, да въ възможан по времени да се наслаждаватъ и на-

Филологическо предисловие за Славянобългарската граматика

Честолюбието е голяма добродетел за един народ, и особено за всеки човек, защото с него се постигат всякакви добри дела. И понеже това честолюбие е започнало да произтича в нашия век и в нашето прелюбезно отечество от трънаци и голища като някое благовонно цвете, и се вижда, че всъщност ще процветне благоуханият цвят сред почти всички наши съотечественици, които са започнали да се отърсват от дълговременния сън на невежеството и [от] помрачението на своите очи и да усвояват необходимите средства за истинската просвета, тъй като бързат да дават образ на безобразния български език – за да могат след време да се наслаждават и

га отпиват от сладките и бистри води на своите, а не чужди източници, както са правили до гнес. Затова и ро-голюбивите настоятели не губят време и се заемат с най-подходящите и необходими за това дело средства, чрез които може да се очаква постигане на желаната цел – да се умножи похвалното честолюбие и в онези български гуши, които до ден днешен не са му чували и името. Те, казваме, настояват да се преведат на нашия майчин език гостатъчно необходими книги, чрез които може да се разпространи учението в цялото ни отечество. Всички тези книги и преводи обаче трябва да се утвърдят и положат на някаква добра основа. Затова, за да бъде това дело полезно и с добра основа, трябва да се започне както трябва и откъдето трябва. На всекиго прочее е известно, че писменият език се основава на граматически правила. И понеже нито един език не може да получи своето благоустройство и обновяване другояче, освен ако не се постави под граматически правила, затова, като най-нужна вещь, преди всичко е необходима една граматика на нашия майчин и роден

пикатъ сладки и не мѣтны вѣды ѡтъ скѡйте, а не ѡтъ чѣжди те истѡчницы, какѡто са правили до сегашно то време. За то и мѡкорѡдни те предѡстѡатели не ѡтлагатъ време да восприйматъ най прилични те и потребни те за това дѣло средства, чрезъ които мѡже да се ѡждида и постигне желаемый конецъ, и да се ѡумножи похвадно то честолюбие и въ днѣшнѣ Български дѣшны, които до днѣшенъ дѣнь не са мѡ знаали ни името. Онѣи, гѡкорнима, прилѣжатъ да се преведатъ добрани книги потребны на материятъ нашъ ѡзыкъ, чрезъ които мѡже да се распространи ѡучение то въ сѣчко то наше ѡтечество, но сѣчен те тѣя книги и преѡди, трѣбва да се ѡтвърждаватъ и ѡсновѣватъ на нѣкое добро ѡснованіе. То гѡ ради за да вѣде това дѣло добро и ѡсноватѣлно, трѣбва да се започне какѡ то трѣбва, и ѡтъ дѣто трѣбва. Вѣскома ѣ прочее ѡзвѣстно, заѡщо пишемый ѡзыкъ ѡма своѡ то ѡснованіе на граматически те правила. И понеже никой ѡзыкъ не мѡже да прийма своѡ то благообразіе и исправленіе иначе, разкѣ ако се не ѡдаѡжи подъ граматически правила, то гѡ ради, като най ѡбѣдна вещь, потребна ѣ ѡтъ сѣчко най перѡ една граматика на нашѣатъ материй и природный ѡ-

зѣкъ да въ списѹвалъ сѣкой, кой каккѣ ѣ въз-
моженъ, на своѣятъ ѣзыкѣ по правила та на-
една ѣвца, а не помѣтна граммати́ка, ѣтъ
коѣто не произходи дрѣго нищо, то́кмо без-
полѣзноѣ крѣпкѣванѣ (порицанѣ). И́вно ѣ про-
чеѣ всѣкомѹ, защо ѣ потребна една ѣвца грам-
мати́ка за сѣчка та Болгарѣа, по коѣто трѣвѹ-
ва сѣчки да посѣдѹватъ своѣ те списанѣа, а
не сѣкой да писѹва по своѣто помѣтно про-
изношенѣе безъ никаккѣ основанѣе и доказа-
телство, и своѣто то́кмо помѣтно нарѣчѣе
да зашицава и да оублажава, а чѹждо то,
лошо или доврѣ безъ разбѣръ да оуборава
и оуничтожава. Но това дѣло не ѣ дѣло
на-едниъ человекѣ, но на мнозина, защо то
сѣкой самъ, или по своѣто ѣстеткѣнно само-
любѣе не ѣщѹтѣвано каккомѹ и прелѣемъ, и-
ли самоинѣтѣемъ взималъ, или неразѣднимъ
къ помѣстномѹ ѣтчестѹ своемѹ любанѣемъ
и предпочѣнѣемъ преклонѣемъ, или за некѣ-
жестко на-различни те во всѣкоа страна (дер-
зѣю реши и во всѣкомъ градѣ и селѣ) про-
изношенѣа, лесно може да се оубклони ѣтъ
правни и приискрени Болгарскѣи ѣзыкѣ, ако
не въсе держалъ всѣгда крѣпко за неговѣятъ
истѣчникъ. И каккѣто не може никой да се
ѣтрече защо Болгарскѣи ѣзыкѣ ѣ произѣкалъ

език. [Такава] би написал всеки, на когото това е възможно, на своето наречие по правилата на една обща, а не местна граматика, от която не произлиза друго нищо – само безполезно нагвикване (порицание). Всъщност на всекиго е ясно, че е необходимо една обща граматика за цяла България, която трябва всички да последват в своите текстове, а не всеки да пише на своето местно наречие без никаква основа и обяснение. И само своето местно наречие да защитава и възхвалява, а чуждото – добро или лошо, безразборно да укорява и руши. А това дело не е дело за един човек, а за мнозина, защото всеки сам – или неусетно привлечен и прелъстен от вроденото си самолюбие, или обзет от високомерие, или преклонен от безразсъдната си любов и прегрочитание към местния край, или от незнание за различните наречия във всяка област (гръзвам га кажа – във всеки граг и село), лесно може да се отклони от правилния и истински български език, ако не би се придържал винаги зряво към неговия източник. И както никой не може да отрече, че българският език е произлязъл

сякаш от някой неизчерпаем източник – от старославянския, така не може и да оспори, че от него трябва да получи и своето обновление и да запълни своите недостатъци. Впрочем който иска да защитава и възхвалява своето наречие, трябва да има винаги готов гостовиен свидетел – старославянския, и твърдо да се гържи за него, за да не заслужи неодобрението на другите.

Всъщност има любопитен спор и проучване между някои любослови (филолози), които са се заели да събират и съставят (да съчиняват) такава граматика – в коя ли област в България се говори и произнася най-чисто и изконно българският език. И всеки е свободен и приветстван да даде първо своето мнение за това дело, а след това според многото и различни мнения да се извърши замисленото дело и наистина да се въведе в употреба в нашето невръстно за просветата отечество. „Тъй като спасението“ – казва се в Свещеното писание – „е в многото съвети“⁹, ето и аз (като избран от едно общество) предлагам своето (криво или право) мнение за това. Аз мисля, стига да не греша, че българският език, ако [от една страна], се

като отз някой неоскъден източникъ отъ Славенскѣятъ, тако не може ни да противорѣчи, зацѣ отъ него трѣвѣба да прѣиме и своѣто испракаеніе, и да се допѣани ко своѣте недостатѣки. Кѣйто прѣоче ѿска да зацѣпаба и да оублажаба скѣнатъ помѣстниѣ ѿзвѣки, трѣвѣба да ѿма всегда готѣки неѣожени скидѣтелѣ славенскѣятъ, и тѣрѣдо да се держи за него, за да не заслабѣба порицаніе то на-дрѣгитѣ.

Ѣсть прѣоче любопытное совѣзыканіе и ѿсладоканіе междѣ нѣкои любосѣбцы (фѣлологи), коѣто начинатъ да совѣратъ и да слагатъ (да сочинѣватъ) такава Грамматѣка, въ колан оубо страна въ Болгаріа та да се гѣбори и произноси най чисто и прѣискренно Болгарскѣи ѿзвѣки, и секоѣ ѣ свободенъ и беззѣборенъ да даде пѣрко своѣто мнѣніе за това дѣло, а по томѣ по многиѣхъ и разлѣчнѣхъ мнѣніѣхъ, да се оупотреви замѣшлѣное дѣло, и да се бѣведе дѣйствиетѣлно ко оупотреваніе въ наше то новоначѣлно на-просѣщеніе то ѣтечество. „Опасеніе ко гѣбори-се ко свѣщенномѣ писаніи, ко мнозѣхъ совѣтѣхъ „и ѣто ѿзъ (като ѣпредѣленъ отъ ѣдно ѣвѣщество) ѿзлагѣю ѣ томѣ своѣто (криво или право) мнѣніе. ѿзъ мѣслимъ, ако да не грѣшимъ, зацѣ Болгарскѣи ѿзвѣки ако въ

⁹ По Книга Притчи Соломонови 11:14: „Дето няма управа, народътъ отпаѓа, а гето има много съветници, благоденствува“.

се бчистилъ отъ чуждеазичните рѣчи (а реченно отъ Греческите и Търските) които са се вкрали въ него неощутително за ради сприваніе то и смѣшеніе то съ тѣх двѣ народи, и ако въ се согласилъ некогашъ въ многообразниите членове, и въ глаголыте, да е найближенъ и прискренъ до славенскитъ отъ сичките дръги изъци които са произшли отъ него. И защо може да се найде сокрененъ възъ никакъкъ недостатъкъ по сичката Болгарія распрженатъ. И никои да не може да се похвали защо въ една или въ дръга страна да се говори и произноси най чисто и прискренно Болгарскій изъкъ, какбто се види отъ слѣдующиите изслѣдованія. И ако въ выдъ козможно да се соере ко едно сичкю, не въ имлаз тогака потреба веке отъ никаква иноазична рѣчь (оскень мло некони които са ги сокренъ изгвили Болгарете, или и нематъ ги никаквы, и оупотребаватъ ги или по Търски или по Гречески, който и изложихъ на-краитъ на-грамматиката, да ги глѣда секой.) Защо ако една рѣчь се говори на едно мѣсто по Търски, или по Гречески (или и по дръги некони изъкъ, което е сокренъ мло) на дръго мѣсто нахждаши тѣх иста-та рѣчь да се говори чисто Болгарски. И на

би очистил от чужди гуми (а именно от гръцките и турските), които са навлезли в него неусетно заради съжителството и смесването [ни] с тези два народа, и [от друга страна], някога би постигнал съгласие за разнообразните членувания и за глаголите, [то той] би бил най-близък и съответстващ на старославянския от всички групи езици, които са произлезли от него. [Мисля също], че може да се види завършен, без никакъв недостатък, разпространен из цяла България. При това никои не може да се похвали, че в една или друга област се говори и произнася най-чисто и истински българският език, както се вижда от следващите проучвания. И ако би било възможно да се събере в едно целият, тогава не би имал вече нужда от никаква чужда гума – освен отчасти някои, които българите съвсем са ги изгубили или никакви ги нямат, и ги употребяват или на турски, или на гръцки (които представих в края на граматиката, за да ги види всеки). Защото, ако една гума се казва на едно място на турски или на гръцки (или и на друг някой език, което е съвсем рядко), на друго място намиращ същата гума да се казва чисто на български. А

на това същото място пак, където се казва тази гума чисто на български, там намираш пък груга на турски или на гръцки (или на груг някой език). Например където казват мердивен на лествицата (стълбата), там казват ножница на канията. А където казват гвоздей (т.е. гвозд) – ексерат (или паламар, или пирон на груги места), там казват юргечка на патицата (в която гума **патуца**, като извадиш от първата срещка **а**, остава чисто славянската гума птица, общото название за всички птици). А груги казват шатица, съответна пак на поклащам се (защото и шатицата някак така се поклаща при ходенето си) или на обикновената гума скитам се. На груго място пак казват зиг (съответно от старослав. зиждъ), на груго – стена от старославянски, а на груго – гувар. На груго – гано, а на груго – егъ, а на груго – булăки. Така и следните: прозорец и пенджерера, вретиче и чувал, маша и гилаф, сѝджак и пиростия, огжак и комин, юзда и гем, погрѹмиче и лайкучка, оглав (или оглавник) и юлар, капунѹ и терезѹи, мастило и мурикѹн, каламар и гивѹит, кожух и кюрк, зѹрцала (от зѹрцало) и очѹла, наѹчила (от очи) и

това ѹсто то мѹето пакѹ гдѹето се говорѹи еднѹта рѹчь чѹсто по Бѹгарски, тѹмо намѹрѹвашѹ на дрѹга по Тѹрски ѹли по Грѹчески, (ѹли по дрѹги некѹи ѹзѹикѹ). Кѹто на прилѹрѹ, дѹето говорѹатѹ мѹрдивѹнѹ лѹстенѹцѹта (стѹлбата) тѹмо говорѹатѹ нѹжница канѹта. ѹ дѹето говорѹатѹ гѹздей (то ѹсть гѹзѹдѹ) ѹкѹерѹтѹ, (ѹли пѹламѹрѹ, ѹли пирѹнѹ, по дрѹги мѹстѹ) тѹмо говорѹатѹ юрѹчка пѹтиѹцѹта (ѹзѹ коѹто рѹчь пѹтиѹца, кѹто ѹзѹѹдишѹ ѹтѹ пѹрѹватѹ саѹгѹ а, ѹтѹѹка чѹсто Оѹлѹкѹнѹско рѹчѹнѹе пѹтиѹца, ѹбѹщо то на-сѹчки те пѹтиѹци ѹме. ѹ дрѹги говорѹатѹ шѹтиѹца, прилѹчнѹкѹ пакѹ ѹтѹ шѹтѹѹѹса, ѹли ѹтѹ прѹбѹето то рѹчѹнѹе шѹтамѹсе, заѹщо то ѹ шѹтиѹцѹта тѹѹкѹ некѹѹко шѹтѹѹѹѹтѹ ѹзѹ хѹденѹето си). На дрѹго мѹето пакѹ говорѹатѹ зѹдѹж (ѹтѹ зѹжѹдѹ слѹк. прилѹчнѹѹ), на дрѹго стѹнѹа, по Оѹлѹкѹнѹски, а на дрѹго дѹбѹрѹж. На дрѹго данѹ, а на дрѹго ѹгѹа, а на дрѹго ѹбѹлѹки. Тѹѹко ѹ сѹтѹдѹѹѹщи те, прозѹреѹцѹ ѹ пѹндѹжѹера, крѹтѹиѹѹе ѹ чѹбѹлѹж, машѹ ѹ дѹлѹѹѹж, сѹдѹжѹѹж ѹ пѹрѹсѹѹѹѹѹ, ѹджѹѹѹж ѹ комѹнѹж, ѹѹѹѹѹѹ ѹ гѹлѹж, подрѹбѹмѹѹѹѹѹ ѹ лѹнѹ кѹчѹка, ѹглаѹѹж (ѹли ѹглакѹнѹѹѹж) ѹ юлѹрѹж, капѹнѹѹ ѹ терезѹѹи, мастѹѹѹѹ ѹ мѹбрикѹнѹж, кѹлѹлѹмѹрѹж ѹ днѹѹѹтѹж, кожѹѹѹж ѹ кѹрѹкѹж, зѹрѹѹѹѹѹѹѹ (ѹтѹ зѹрѹѹѹѹѹѹѹ) ѹ ѹчѹлѹѹ, наѹчѹлѹѹ (ѹтѹ ѹчи) ѹ

гѣозабѣцы. Ракаа (неган ѡтѣ рака слак.) ѡ дѣ-
лѣнѣ ѡ юкабѣкѣ, плѣтѣ ѡ чѣтѣ, лѣвеница ѡ
карѣсѣ, (а дрѣги злоупотребително дѣна, но
дѣна по Славѣнски значѣ пѣпонѣ) папѣцы ѡ
чѣхан (а по дрѣги мѣста црѣкѣ, което се на-
хѣжда ѡ въ Іоаннѣ ѡкарѣхѣ Болгарскомѣ на
стран. 105 подѣ примѣч. 57 тако. Сапогѣ —
(толковано чревьѣ), вѣтѣши ѡ чѣзми, лѣбада
ѡ чаирѣ, ѡдрѣ ѡ крѣкѣтѣ (кѣрѣтѣ) ковчѣгѣ
ѡ сендѣкѣ, котѣлѣ-мѣдникѣ ѡ бакѣрѣ, каѣнѣ
ѡ пѣпонѣ ѡ пѣпешѣ, пѣжоаѣ (приличнѣ ѡтѣ
Славѣнскѣатѣ; пѣлазю-пѣлазолѣ-пѣлазолѣ-пѣжоаѣ)
пѣжѡкѣ-пѣжѡкѣ-пѣжѡкѣ, ѡ ѡхалѣ, ѡ мѣаѣ,
ѡ рѡжѣ, ѡ шелянѣгѡсѣ, вѡвѣ ѡ бакѣлѣ, ремѣнѣ-
ремѣкѣ ѡ каишѣ, тѣтѣ-тѣнѣко ѡ баба, вѣрѣ
ѡ кирѣчѣ, глѣпавѣ ѡ дѣжалѣа, вѣлѣнѣ ѡ рогаѣ,
вѣглѣнѣ-вѣглѣнѣца ѡ кюмѣрѣ, ѡгниаѣ-ѡгниаѣ ѡ
чакѣмаѣ, разѡсолѣ-прѣсолѣ ѡ арѣмѣа, скѣрѣделѣ ѡ
вѣргѣа ѡ тѣкиѣжнѣкѣ, топѡрѣ ѡ балѣтѣкѣ, скѣ-
кѣра ѡ вѣрдѣа ѡ балѣтѣа, зѣвѣгарѣ ѡ чѣфѣтѣ,
книга ѡ харѣтѣа, стѣкло ѡ сѣрѣа, кѣючѣрка-
кѣючѣаѣа, ѡ вѣраѣа, катѣанѣцѣ ѡ кѣфѣрѣа, кѣючѣ
ѡ анахѣтѣрѣа, стѡлѣ ѡ скѣмѣа, скѣшнѣкѣ-скѣтѣнѣ-
нѣкѣ ѡ шамѣдѣнѣа, рѣжѣнѣ ѡ шишѣа, колѣкѣ ѡ
самѣнѣа, колѡ-колѣлѡ-тѣркѣало (ѡтѣ тѣркѣалаѣа)
ѡ текѣрѣлѣкѣ, трѣпанѣа ѡ софѣра, колѣрѣа ѡ ара-
баѣдѣа, рѣло ѡ демѣлаѣгѣа, гѣлѣнѣ ѡ харѣманѣа,

зѡзлѣуѣ, ракла (вероятно ѡт
старослав. рака¹⁰) ѡ голѣа, ѡ
юклѣук, плѣт ѡ чѣт, лѣбѣни-
ца ѡ карѣуз (а гругѣ погрѣшно
гунѣа, но гунѣа на славѣнски ѡз-
начава пѣпеш), папуѣа ѡ чѣхлѣ
(а на гругѣ мѣста црѣвѣа, кое-
то се срѣѣа ѡ при *Йоан Екзарх
Български* на стр. 105 подѣ бел.
57, така – сапогѣ (изтѣлкувано
чрѣвьѣ), бѡтуши ѡ чѣзми, лѣва-
га ѡ чаур, огѣр ѡ крѣват (кѣр-
вѣтѣ), ковчѣг ѡ санѣгѣк, мѣген
комѣл ѡ бакѣр, каун – пѣпон ѡ
пѣпеш, пужѡл¹¹ (сѡѡтѣмѣтно ѡт
старославѣнскѣа глагол¹² пол-
зѣа – ползѡлѣ – пѣлзѡлѣ – пужѡл),
пѣжѡк – пѣжѡк – пѣлжѡк ѡ ѡхал,
ѡ мелѣа, ѡ рѡжѣа, ѡ шелянѣгѡсѣ,
бѡб ѡ бакѣла, ремѣн – ремѣк ѡ
каиш, тѣмѣ – тѣйѣко ѡ баба,
вар ѡ кирѣч, глѣпав ѡ арѣжамѣа,
елѣн ѡ рогаѣ, вѣглѣн – вѣглѣнѣца
ѡ кюмѣлѡр, огниѡ – огниѡ ѡ чак-
маѣк, разѡл – прѣсол ѡ арѣмѣа¹³,
сѣрѣгѣл – бурѣгѣа ѡ тѣвѣжнѣк,
топѡр ѡ балѣмаѣк, сѣкура – браг-
ва ѡ балѣтѣа, зѣвѣгар ѡ чѣфт,
книга ѡ харѣтѣа, стѣкло ѡ сѣр-
чѣа, кѣючѣрка – кѣючѣаѣа ѡ бра-
ва, катѣанѣц ѡ куфѣр, кѣюч ѡ
анакѣтѣр, стѡл ѡ скѣмѣа, свѣц-
нѣк – свѣтилнѣк ѡ шамѣан,
рѣжѣн ѡ шиш, колѣа ѡ самѣн,
колѡ – колѣлѡ – тѣркѣало (ѡт
тѣркѣалаѣа) ѡ текѣрѣлѣк, трѣпанѣ-
а ѡ софѣра, колѣр ѡ арабаѣдѣа,
рѣло ѡ демѣлаѣгѣа, гѣлѣнѣ ѡ харѣман,

¹⁰ Стб. рака „нагробен паметник, гробница; ковчег“, откъдето по-късно произлиза *ракла* „ковчег, санѣк“.

¹¹ Със значение „гол охлюв; човек, който угодничи“.

¹² По списѣка с неточностѣе е допѣлѣнено глаголѣа.

¹³ Със значение „кисѣло зелѣ; саламура на кисѣло зелѣ“.

пафти – чапрази и петало, плоча и петало, салата марули и бардокви, рдоква и ряпа, обяг и ручок, Заговезни и Покладѣи, и Запѣшка, пикралици и попаци, шев и гикѣш, людски и чужди и многобройни груги. И при глаголите е подобно. Егни казват чувам, груги – вардим, груги – пазим, егни – обягвам, груги – ручам, така и при говорим, хоратим, хортувам, сборувам, вревим, бесегим, сборим, псувам и попържам. И при наречията – върло и стръмно, скоро и бърже, и чевръсто и многобройни груги, които всеки любовитен може да види в езика. А пък груги гуми в същото това наречие се употребяват с различно значение, напр. глаголтм **чувам** някъде се употребява за стрегъ (φυλάττω), а някъде за стрегъ (ἀκούω „чувам“) – така и не можах да го затечем там, както и не можах да го сварим там, така и днес ще да женат нивата вместо да жнат, и много груги. Колко въпрочем е разликата между **да го затечем** и **да го сварим** и между **ще женат** и **ще жнат**, всеки може да разбере. Така [е] за разликата между българските гуми или гръцките, или турските, или някои груги. А за онези

пакти и чапрази и петала, плоча и петало, салата марули и бардокви, рдоква и репа, обѣдъ и рѣчокъ, заговезни и покладѣи и запѣшка, пикралици и попади, шевъ и дикѣшъ, людски и чужди, и дрѣги такиѣа многое многожестко. И въ глаголы те подобниѣ, едни гоборатъ чѣвалъ, дрѣги кардилъ, дрѣги пазилъ, едни обѣдѣвалъ, дрѣги рѣчалъ, тако и говоримъ, хоратимъ, хортѣвалъ, скорѣвалъ, врекимъ, беседимъ, сборимъ, псѣвалъ и попържамъ, и въ нарѣчїа та върло и стрѣмно, скоро и бърже и чевръсто, и дрѣги такиѣа многое многожестко, що то може секой любовитенъ да види въ ѣзыкѣтъ. И дрѣги пакѣи рѣчи въ това ѣсто то произношенїе оупотревалѣатсе въ различенъ разѣлъ. Като н. п. глаголъ чѣвалъ, некаде се оупотревалѣа за стрегъ (φυλάττω) а некаде за слышъ (ἀκούω чѣвалъ) тако и, не можѣхъ да го затечѣмъ тамо, дрѣги, не можѣхъ да го сваримъ тамо, тако и, днѣсь ще да женатъ нивата, вмѣсто ще да жнатъ, и дрѣги такиѣа много. Колко е прочее различїе междѣ да го затечѣмъ и да го сваримъ, и междѣ ще женатъ, и ще жнатъ! секой може да познае. Тако за различїе то наречїа те Български, или Грѣчески, или Тѣрски, или дрѣги некои. И за онїа рѣ-

чи що се вожемъ сички те по Български го-
 боратъ, що да речемъ, не знамъ! едни ако го-
 боратъ ще да йда, дрѹги гоборатъ ше да
 йда, дрѹги ке да йдемъ, дрѹги че да й-
 демъ, дрѹги ша да йда, дрѹги ша да йда,
 дрѹги жда йда. Едни некю, дрѹги некемъ,
 дрѹги нечемъ, дрѹги не шемъ, дрѹги ница,
 дрѹги не ца (а дрѹги пакѹ нѣща вѣщи те, *та
 прѹцмата*, гоборатъ) едни ако кыкатъ кни-
 га, дрѹги кыкатъ кинѹга, едни тресемъ, дрѹ-
 ги тѣрсимъ, едни трасимъ, дрѹги тѣрчимъ,
 дрѹги тѣрса, едни блажимъ дрѹги мѣрсимъ,
 едни дойдѣ, дрѹги додѣ, едни ще доди (кѹ-
 сто ще дойдѣ) едни додѣ (то есть до гдѣ)
 а дрѹги дордѣ, дрѹги докаѣ, дрѹги докадъ.
 Едни камень, дрѹги камакъ, дрѹги камикъ.
 Едни петокъ, дрѹги пѣтокъ, дрѹги пѣтакъ.
 Едни песокъ, дрѹги пѣсакъ. Едни хлѣвъ,
 дрѹги лепъ, дрѹги лѣпъ. Едни лакать нѣ-
 котъ, дрѹги лѣкетъ некеть. Едни разбой,
 дрѹги станъ. Едни скѣшь, дрѹги скѣка. Ед-
 ни замѣ, дрѹги замѣ. Едни чокѣкъ, дрѹги
 чилѣкъ, дрѹги члѣкъ, дрѹги чокъ. Едни
 мѣсецъ, дрѹги мѣсечина. Тако ѱ въ глаголы-
 те, едни гоборатъ хѣда, дрѹги хѣде, дрѹги
 хѣдимъ. Едни тѣрчимъ, дрѹги тѣрче, дрѹ-
 ги тичимъ. И дрѹги такиѹа много, който

гуми, който всички божем се
 говорят на български, какво га
 кажа – не знам. Егни ако казват
 ще га уга, груги казват – ше га
 уга, груги – ке га угем, груги –
 че га угем, груги – ца га уга,
 груги – ша га уга, груги – жга
 уга. Егни – некю, груги – не-
 кем, груги – нечем, груги – не
 щем, груги – ни ца, груги – не
 ца (а груги пак на вещите, тѣ
 прѹцмата, казват неща). Егни
 ако казват книга, груги викат
 кинѹга, егни – тресем, гру-
 ги – тѣрсим, егни – трасим,
 груги – тражим, груги – тѣр-
 ся, егни – блажим, груги – мѣр-
 сим, егни – гоѹге, груги – гогѣ,
 егни – ще гѣгу (вместо ще гоѹ-
 ге), егни – гогѣ (т.е. до гдѣ), а
 груги – горге, груги – гокле,
 груги – гокѣг. Егни – камен, гру-
 ги – камъкъ, груги – камик. Егни –
 петѣкъ, груги – пѣтакъ, груги – пѣ-
 тъкъ. Егни – песѣкъ, груги – пѣсъкъ.
 Егни – хляб, груги – леп, груги –
 ляп. Егни – лакътъ, нѣкътъ, гру-
 ги – лакетъ, некетъ. Егни – разбой,
 груги – станъ. Егни – свещъ, гру-
 ги – свеѹя. Егни – змия, груги –
 замѣ. Егни – човекъ, груги – чи-
 лякъ, груги – чулякъ, груги – чокъ.
 Егни – месецъ, груги – мѣсечина.
 Така [e] и при глаголите: егни
 казват ходя, груги – хоге, гру-
 ги – ходимъ. Егни – тѣрчимъ,
 груги – тѣрче, груги – тич-
 чамъ. И много груги, който

да не изброяваме всички наред, че няма да ни стигне времето. Тука всъщност е подходящо с негодуващ глас да се оплача и да кажа така: „О, езиче развратен и невъзгържан! Дали ще има и в друг някой език толкова поквара и разногласие!“. От гореизложените примери всеки може да види колко са изопачени гумите и в произношението, и в окончателността, и в ударенията, което го няма в никой език. Но някой ще каже, че с това трябва да се похвалим, че ни е богат и многообразен езикът, вместо да сме порицани? Това не е богатство, а поквара на езика. И защо е необходимо да искаме да защитаваме толкова поквара в езика ни и да утвърждаваме увредени и чуждо-езични гуми? Не е ли по-добре да се грижим всеки по силите си да избягваме от увредения и изопачен изговор? Защо да пишем **неща**, не е ли по-добре **вещи**? Защо да пишем **книга**, не е ли по-добре и по-правилно **книга**? И защо да пишем **камък**, не е ли по-правилно **камен**? Така и пясък – пясък, и петък – петък, и ляп – хляб, и чияк – челяк, и каня – ножница, и ексер – гвозд, и крак – нога, и

да не изчисляваме сички те наредъ, защо не ще да ни постигне време. Тъка е прочее достойно да се похвалим съз негодоващ гласъ, и да речемъ тако. О ъзиче развратенъ и невоздържнъи! да ли ще има и въ други некой ъзыкъ толко развратеніе и несогласіе! отъ предизложенни те прочее прилѣри, може да види секой колко са испорчени рѣчи те и въ произношеніе то, и въ окончаніа та, и въ окрѣп те, коѣ то нема въ никой ъзыкъ. Но ще да рече некой защо съ това трѣбва да се похвалиме защо ни е богаты и многообразенъ ъзыкъ, а не да сме оуборни. Това не е богатство но развратеніе на ъзыкаты. И коѣ ни е нѣжда да искаме да защищаваме толко развратеніа на ъзыкаты ни, и да подтверждаваме рѣчи испорчени и иноъзычны; не е ли подобро да прилѣжаваме всѣкъ по силѣ своѣи да отвѣрждаваме отъ покрежденны те и испорчени те произношеніа: що ще да пишемъ пѣшѣ, не е ли подобро вѣщи: що ще да пишемъ кинѣга, не е ли подобро и попрако кнѣга; и що ще да пишемъ камѣкъ, не е ли попрако каменъ; тако и пѣсѣкъ пѣсѣкъ, и пѣтакъ пѣтѣкъ, и алякъ хлябъкъ, и чнѣкъ челякъ, и канѣ ножница, и ексеръ гвѣздъ, и кракъ нога, и а-

нахтаръ кляучъ; и прѣчалъ и прѣчалъ; койстиниѣ
никогда не бѣхъ дѣрзѣлъ ѣзъ да внесѣмъ въ
моѣ списаніе илѣ къ прѣкодъ такѣмъ непо-
трѣбны рѣчи (ако и да са оупотрѣвѣтаны по
некои мѣста по междѣ прѣстѣмъ нарѣдъ).
Като н. п. тѣтакѣ елѣсто ѣвѣе, и потора и
подиръ (защото подиръ въ свѣщенно то пи-
саніе значѣ една добра дрѣха, ѡтз греч. по-
дѣръс) км, посакъ и потѣмъ, и тѣи км. тѣ-
ко илѣ така, и тѣи ѡнѣи км. тока и ѡнова,
и кракъ км. нога (а) (защото писаніе не го-
вори, кракъ мой стѣ на правотѣ, но, нога
моѣ стѣ на правотѣ. И, скѣзѣше егѡ по
рѣкъ и по ногѣ, а не по крака, и, сокершѣи
нозѣ мой ѣко бѣни, и дрѣги такѣмъ) и ко-
шѣмъ км. рѣза, и хамѣмъ км. банѣ, и вѣрѣ-
ва и наджакъ км. сѣкура, и проч. и прѣчалъ.
Защото едѣнъ ѣзѣкъ що се прѣдава нарѣдѣ
писменно, трѣбѣва да разѣчѣствѣе ѡтз ѣв-
ѣиѣ що се оупотрѣвѣва междѣ множетѣво-
то. И ако въ рѣкахъ некои, зашто ѡнова що
се пише, трѣбѣва, да се пише по ѡбѣнѣн-

(а) Какѣто що стои и въ Господѣнъ Сапуноко”
то евангеліе ѡтз матѣ. глава 22 стѣхъ 43. „Рече
„Гдѣ на Гдѣ ми: сѣдни ѣдеснѣ мене дрѣвѣ тѣра
„врагоѣ те твоѣ подкрѣчѣ на крака та твоѣ.

анахтар – ключ, и пр.? И пр., и
пр. Наистина аз никога не бих
гръзнал да внеса в мой текст
или в превод такива непотреб-
ни глуми (гори и да се употре-
бават по някоу места сред
неуките хора), например ту-
такси вместо абие, и потора
и подир (защото подиръ в Све-
щеното писание означава една
гълга греха, от гр. подѣръс) км.
после и потом, и тѣи км. тако
или така, и туй-онуй км. това
и онова, и кракъ км. нога (а)¹⁴
(защото Писанието не казва
кракътъ ми стои на прав пѣтъ, а
ногата ми стои на прав пѣтъ¹⁵,
и завързаха го за ръката и за
ногата¹⁶, а не за крака, и напра-
ви моите нозе като еленови¹⁷
и гр.), и кошуля км. рѣза, и ха-
мам км. баня, и брагва и наджакъ
км. секура и пр., и пр. Защото
един език, който се прѣдава
писмено на хората, трѣбѣва да
се различава от общия, кой-
то се използва сред множест-
вото. А ако някой каже, че
онова, което се пише, трѣбѣва
да се пише според обикновения

¹⁴ (а) Както стои и в господѣнъ-Сапуновото Евангелие от Матей, Глава 22, стих 43: „Рече Гдѣ на Гдѣ ми: сѣдни в деснѣ мене дрѣвѣ тѣра врагоѣте твоѣ подкрѣчѣ на краката твоѣ“.

¹⁵ По Псалом 25:12: „Ногата ми стои на прав пѣтъ; в събранията ще благославям Господа“.

¹⁶ По Евангелие от Матей 22:13: „Тогава царят рече на слугите: вържете му рѣцете и нозете, вземете и го хвърлете въвъ външната тъмнина; там ще бѣде плач и скърцане със зѣби“.

¹⁷ По Книга на пророк Авакум 3:19: „Тоѣ ще направи нозете ми като на елен и ще ме изкачи на височините ми!“.

ежедневен изговор, за да го разбира всеки, [то] аз мисля, че няма да се намери такъв човек, който да не разбира какво ще се нарече **нога**, а много могат да се намерят, които да не разбират **крак** (защото крак се нарича и онова, на което точат корите за баница). И затова трябва да се предпочита нога пред крак, както и ключ пред анахтар, и абие пред тутакуси, и риза пред кошуля, и тако пред туй, и обяг пред ручок, и пр. Но [гори] и да са по-лесни за разбиране тези изопачени гуми от правилните, пак трябва да ги отхвърляме и да ги избягваме, защото не са правилни. И не е ли необходимо да има всеки честолобуето да научи писмен език, различен от простонародния? Или как след известно време може да се украси и обработи езикът ни, за да стане и той едн самостоителен и уреден език, както е обикновеният гръцки и руският, вероятно и сръбският? Ако не бихме отбягнали толкова поквара. (Както сега в наше време направиха и власите, макар и техният език в голямата си част да се състои от чужди гуми, а най-вече от старославянски, гръцки, български, руски и латински, и от някои други, както може да види всеки от следващите гуми: Сфънта

но то прѣсто произношеніе за да го развѣмѣ-
ка всѣкѣи, азъ мислихъ да се не намерѣва
такѣкъ челоуѣкъ де то да не развѣмѣе що ще
да се рече нога, а много могатъ да се най-
датъ де то да не развѣмѣатъ кракъ (защо-
то кракъ се говори и онова на което точатъ
корѣте за баницата) и за то трѣбва да се
предпочта нога ѡтъ кракъ, тако и ключъ ѡтъ
анахтаръ, и акіе ѡтъ тѣтакси, и риза ѡтъ
кошуля, и тако ѡтъ тѣи, и обѣдъ ѡтъ рѣ-
чѣкъ, и ручал. Но и да са по оудовокра-
зѣмителны тѣа рѣчи испорченныте ѡтъ пра-
кыте, пакы трѣбва да ги ѡтметаме и да
ѡтвѣггаме ѡтъ нѣхъ, защо не са пракы. И
не ѣ ли потребно да има секой честолоубіе да
наѣчи писанкытъ ѣзыкъ различенъ ѡтъ про-
стонародныатъ; или какѣо може по некое вре-
ме да се оукраси и оуработи ѣзыкоу ни, за
да стане и той ѣдинъ самостоителенъ и и-
справенъ ѣзыкъ, като що ѣ простогрѣческіо и
Рѣскіо, негли и Сѣрвскіо; (какѣото що напра-
кѣха и власите въ наши те времена сегѣ. Нѣх-
нѣо ѣзыкъ макаръ и да се состои вѣшлаа
часть ѡтъ инозѣчны рѣчи, а дѣсно ѡтъ
Олакѣнски, Грѣчески, Болгарски, Рѣски и Латин-
ски, и ѡтъ дрѣги некои, какѣото може да
види всѣкѣи ѡтъ слѣдѣющыте рѣчи, сѣлѣнта

тpоица, сватѣа тpоица. Чѣа кѣчнѣкз тѣтѣ,
кѣчнѣи ѡтѣцз. Пѣтѣмѣа дѡмнѣаѣи, стрѣ-
сти гѡспѡдни. Зѣдѣрѣ, тѣарѣ. Рѣю, рѣи. Шѣз,
ѣдз. Бѣдѣре, вѣдѣнѣе. Вѣздѣхз, коздѣхз.
Прѣфз, прѣхз. Чѣсз, чѣсз. Тѣргз, тѡргз.
Ѡкѣсз, ѡвѣсз. Гѣска, гѣсѣ. Ѡтѣпанз, стѡпанз.
причѣна, причѣна (кѣна). Вѣновѣтз, кѣновѣнз.
Врѣме, врѣма. Лѣна, лѣсѡцз илѣ лѣна. Ѡ-
цѣтз, ѡцѣтз. Ѡмѡкѣнз, смѡкѣа. Мѣсанѣнз, мѣ-
санѣа. Грѣдѣна, градѣна. Трѣпз, тѣа. Дѣхз,
дѣхз. Бѣа, вѣна. Бѡѣа, бѡа. Кѣстрѣкѣте,
крѣстѣвѣна. Тако и пѣапома пѣаплѡма, кѣ-
лѣмѣрѣае кѣламаѣри, кѡндѣю кѡндѣли. И дрѣ-
ги мнѡгѡе мнѡжѣстѣко. Но со кѣе товѣа, не ма-
рѣха за чѣжѣстрѣннѣе тѣ рѣчи но ѡуѣсѡнѣха ги
и истрѣкѣха иѣзѣкатз си сз грамѣатѣка, и
прѣкѣдоха сѣчки тѣ наѣки на нѣго, що то на-
нѣшно то врѣме, и ѡуѣчатз и прѣдѣкатз сѣчко
що ѣ потрѣвно за ѡвѣстѣвѣннѣатз жѣкѡтз
чѣлѡкѣчѣски ко сѡнѣте ѡуѣнѣица, штоо мѡже
да се нарѣчѣ на-сѣгѣшно то врѣме и тѡѣ ѡдѣнѣз
ѡтз самѡстѡдѣтѣлнѣе тѣ и истрѣкѣннѣе иѣзѣ-
ци), ѣко не кѣхѣме ѡтѣвѣгѣлѣи ѡтз тѡако раз-
вѣрѣнѣа. И кѡгѣто кѣлѣн тѣ сѡсз чѣждѡ вѣ-
шѣстѣѡ (то ѡстѣ со стрѣннѣе рѣчи) прѣкѣдоха
до тѡа стѣпѣнѣ иѣзѣкатз си кѣ мѣаѡ врѣме,
кѡлѣи пѣче мѣ мѡжеме да го прѣвѣдѣме кѣ

тpоица – Свѣта Тpоица, чѣл
вѣчнѣк тѣтѣ – Вѣчнѣи Ѡтец,
Пѣтѣмѣа гѡмнѣуѣи – Стpастѣи
Гѡспѡгни, зѣгѣре – тѣар, рѣю –
рѣи, яг – аг, вѣдѣре – вѣдѣнѣе,
вѣзгѣх – вѡзгѣх, прѣф – прѣх,
чѣс – чѣс, тѣрг – тѡрг, ѡвѣс –
ѡвѣс, гѣска – гѣс, стѣпан – стѡпан,
причѣна – причѣна (вѣна),
вѣновѣт – вѣновѣн, врѣме –
врѣма, лѣнѣа – мѣсѣц или лѣна,
ѡцѣт – ѡцѣт, смѡкѣн – смѡкѣнѣа,
мѣслѣн – мѣслѣна, грѣгѣна –
грѣгѣна, трѣп – тѣа, гѣх – гѣх,
бѣа – бѣна, вѣа – вѡя, кѣстрѣвѣ-
те – кѣстрѣвѣца. Така и пѣапо-
ма – пѣаплѡма, кѣлѣмѣрѣае –
кѣламаѣри, кѡндѣю – кѡндѣли и
мнѡжѣстѣво гpуги. И при вѣсѣчко
товѣ [те] не се прѣтѣснѣха ѡт
чѣждѣте гѣми, а ги усѡвѣиха и
ѡбновѣиха ѣзѣка си с грамѣатѣка,
и прѣвѣдоха вѣсѣчки науѣки на
нѣго, и в гнѣшно врѣме и учѣт,
и прѣпогѣват вѣсѣчко, кѡто
е потрѣбно в сѡвѣте учѣли-
ца за ѡбшѣствѣннѣа жѣвѡт на
хѡрата. Така чѣ гнѣс мѡже гѣ
се нарѣчѣ и тѡѣ ѣдин ѡт са-
мѡстѡятѣлнѣе и ѡбновѣнѣи
ѣзѣци.) И слѣг кѣто вѣласѣте с
чѣждѣ мѣтерѣал (т.ѣ. с чѣждѣ
гѣми) прѣвѣдоха за малѣко врѣ-
ме гѡ тѣзи стѣпѣн ѣзѣка си,
кѡлѣко лѣ ѡце нѣе мѡжем гѣ гѡ

усъвършенстваме, а и нямаме такава нужда от чужди гуми, колкото власите? А и га останат сега в езика ни някои чужди гуми, които не можем съвсем да избегнем, това не ни създава голяма пречка при обновяването на езика ни, защото виждаме сърбите и го ген гнешен още да употребяват някои турски гуми. Наистина, ако започнем оттук нататък да отбягваме простонародния и измамен език, и се гържим, колкото е възможно, го майка му – старославянския, скоро с Божия помощ ще видим някакъв успех и уредба в езика ни. Ако пък пишем още по-гнусно и от този обикновен простонароден език, каква ли полза ще допринесем за нашата скъпа младеж? Или какво любопитно око ще разбудим в техните нежни гуши, когато няма нищо любопитно и достойно за отбелязване в езика ни? На какво ще спрат своето внимание и любопитство? Ние виждаме тази разлика и в гръцкия език, сиреч, че по един начин се говори между неуките хора, а по друг начин се пише в книгите. Ако например човек казва *ἐνοὶ ἀνθρώπου, μὴ μέρα*, ъ-

пѣдобро совершѣнство, щото нѣмаме тѣакака нѣжда ътъ чѣждезѣичныте рѣчи, колкото то Блѣсите; но ѡ да ѡстанѣтъ нѣкои чѣжестранны рѣчи по настоящемъ къ ѡзыкатъ ни, ѡтъ които нѣможѣме сокѣкъ да ѡтвѣгнемѣ, токъ нѣ ни прѣки голѣмо прѣпѣтѣкѣе на ѡсправлѣнѣе то на-ѡзыкатъ ни, защѣто видѣме ѡ Сервнѣте ѡ до днѣшнѣхъ дѣнь да ѡупотреблѣватъ ѡще нѣкои тѣреки рѣчи. Бѡистиннѣ ако начнемѣ ѡтъ тѣка на тѣмъ да ѡтвѣгнемѣ ѡтъ простолѡдныятъ ѡ подлыятъ ѡзыкъ, ѡ держѣме се колкото ѡ възможно до мѣнка та мѣ Олакѣнскѣятъ, скоро сѣхъ вѣжѣа пѣмощъ ще да видѣме нѣкой ѡупѣкъ ѡ ѡсправлѣнѣе на-ѡзыко ни. ѡко ли пишѣме ѡще по гнѣсно ѡ ѡтъ тѣа ѡбыкновенныятъ простолѡднѣхъ ѡзыкъ, какъа ли ще пѣаза да ѡучѣнимѣ на нѣша та лѡвѣзна ѡностъ: ѡли какѣо лѡвѡпѣтно ѡко ще да возвѣдимѣ къ нѣхнѣте нѣжны дѣши, когда то нѣма нищо лѡвѡпѣтно ѡ достѡбно примѣчанѣа къ ѡзыкатъ ни; на щѣо ще прѣстрѣтъ скѣе то внимѣнѣе ѡ лѡвѡпѣтѣство; нѣе видѣме токъ разлѣчѣе ѡ къ Грѣческѣятъ ѡзыкъ. Защѣо сѣрѣчь дрѣго ѡче се гѡвѣри междѣ прѣстѣнѣте чѣлоуѣцы, а дрѣго ѡче се пишѣ къ книгѣте. ѡко на примѣръ гѡвѣри мѣжѣко *ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, μὴ μέρα*, ѡ-

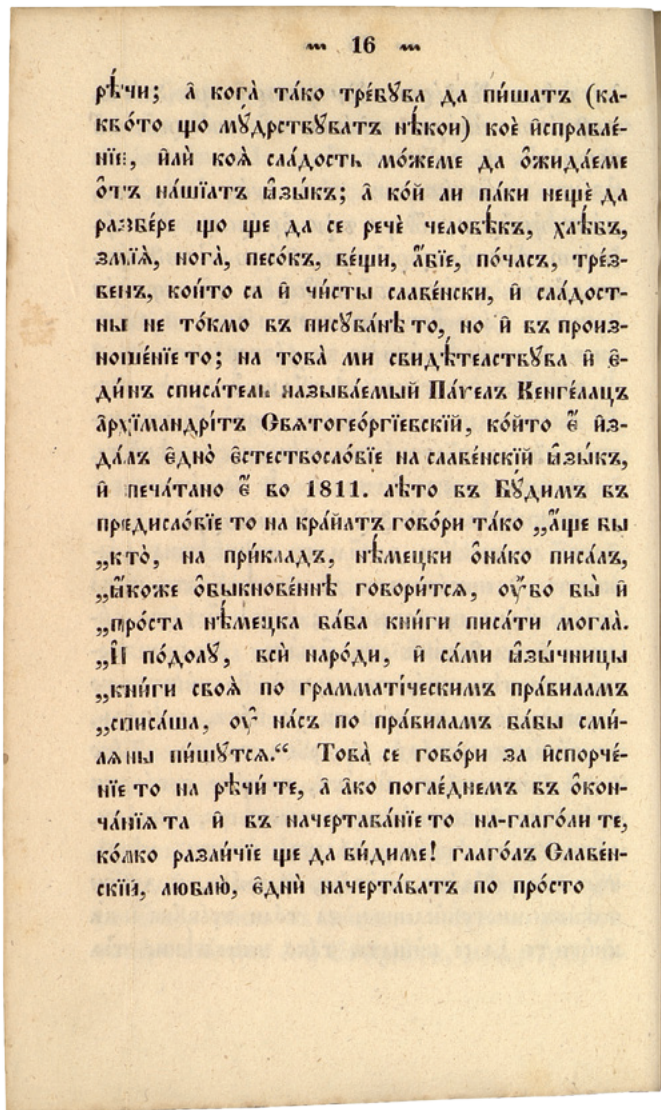
λη μέρα, δὲ ξέρω, δὲν μπορῶ, μαθαίνω, πεθαίνω, ἀκούω, πλένω, τῆ ποδαριῶ, τῆ κεφαλιῶ, ἢ дрѣги такиѣа. Вж писаниѣаτз ѡзѣкѣ ги нахѡждашѣ тако, ἐνὸς ἀνθρώπѣа, μίαν ἡμέραν, ὅλην τὴν ἡμέραν, δὲν ἡξέρω, δὲν ἡμπορῶ, μανθάνω, ἀποθνήσκω, ἀκούω, πλύνω, τῆ ποδαριῶ, τῆ κεφαλιῶ ἢ проч. Тако ἡсто ги произнѡсаτз ἢ οὐтѣните ἢ честолоубѣкѣте кз разговорѣте си, ἢ не какоѡто простако. ἢ чѣдно ἔ зацѡ междѡ благородѣните ἢ сѣми те жени ѡматз честолоубѣе да произнѡсаτз тако чѣсто рѣчѣте, ἢ не като простаѡдѣните. ἢ зацѡто гокѡри безкѣнижѣно δὲ ξέρω, δὲ μποрῶ, ἢ проч. За тѡ ли трѣвѣа да ѡматз неизвѣжна дѡлжѣностъ ἢ списѣтеѣните да послѣдѡвѣатз тоѡа простаѡдѣно произнѡшѣнѣе; тоѡа ἡсто то кѣдѣме ἢ кз Россѣйскѣатз ѡзѣкѣ. Вж произнѡшѣнѣе то тѣн гокѡратз харашѡ, но пишѣатз го хорѡшѡ, бѡхъ, но пишѣатз го бѡхъ, хоспѡдѣ, но пишѣатз госпѡдѣ, ἢ дрѣги такиѣа. Тако ἢ кз Болгарскѣатз ѡзѣкѣ, зацѡто гокѡратз прѡсти те ἢ безкѣнижѣни те чѡловѣци, чѣлаѣкѣ, лѡпѣ, замѡ, краѣкѣ, пѣсѣкѣ, нѣкетз, нѣщѡ, тѣтакѣси, гѡдѣхъ, пѡтора, тѡврѣсѣ, ἢ дрѣги такиѣа многѡчисленѣи, за тѡли трѣвѣа ἢ кз кѣниги те да се пишѣатз тако непрѣмѣнно тѣа

λη μέρα, δὲ ξέρω, δὲν μπορῶ, μαθαίνω, πεθαίνω, ἀκούω, πλένω, τοῦ ποδαριοῦ, τοῦ κεφαλιοῦ и гр., в писменѣа езѣк ги намураш така ἐνὸς ἀνθρώπου, μίαν ἡμέραν, ὅλην τὴν ἡμέραν, δὲν ἡξέρω, δὲν ἡμπορῶ, μανθάνω, ἀποθνήσκω, ἀκούω, πλύνω, τοῦ ποδαριοῦ, τοῦ κεφαλιοῦ и пр. Съцѡ така и ученѣте, и честолоубѣвите ги изговѣрят в общѡванѣто си, а не както неукѣа. А чудно е, че сред благородѣниците и женѣте като цяло [го] има честолоубѣето га се проѡзнасѣят така чѣсто гѡмѣте, а не като простаѡлѡгуѣето. И понеже безкѣнижѣниятз казѡа δὲ ξέρω, δὲ μποрῶ и пр., заѡѡа ли неизбежен грѡгз трябѡа га имат и писѣтели те га следѡват този простаѡнароген изговѡр? Тоѡа съцѡто вижѡае и в русѣия езѣк. Те проѡзнасѣят харашѡ, но го пишѣат хорѡшѡ, бѡх, но пишѣат бѡг, хоспѡг, но пишѣат Госпѡг, и гр. Таѡа и в болгарскѣия езѣк, понеже прѡсти те и безкѣнижѣни хора казѡат чѣляѡ, лѡп, замѡ, краѡ, пѣсѡк, нѣкет, нѣщѡ, тутѡкѣси, гѡдѡх, пѡтора¹⁸, тѡврѡз¹⁹ и многѡброѡни грѡги, заѡѡа ли трябѡа непрѣменно и в кѣниѣте така га се пишѣат тѣзи

¹⁸ Със значение „по-късно, после, навечер“.

¹⁹ Със значение „трезвен, богър“.

гуми? А след като трябва да се пишат така (както мъдруват някои), каква уредба или каква сладост можем да очакваме от нашия език? А кой ли пък няма да разбере какво ще се нарече човек, хляб, змия, нога, педок, вещи, абие, почас, трезвен, кошто са и узконно славянски, и сладостни не само в изписването, а и в изговора? Затова свидетелства и един писател, наречен Павел Кенгелац, архимандрит на Свето-Георгиевския [манастир], който е издал едно *Естествословие* на старославянски език, отпечатано през 1811 година в Бугим. В края на *Предисловието* казва така: „Ако някой например пише на немски така, както обикновено се изговаря, то и най-обикновената немска баба би могла да пише книги“. И по-долу: „Всички народи и самите езичници пишаха своите книги по граматически правила, а у нас се пише по правилата на милозливите баби“. Това се казва за изопачаването на гумите, а ако погледнем окончанията и образуването²⁰ на глаголните форми, колко разлики ще видим! Старославянския глагол люблю едни спрягат по-просто така:

²⁰ В значение на *образуване/формообразуване* в оригинала последователно се използва *начертание*. В осъвременения текст се предпочитат гнешните съответствия на понятието.

Н А С Т О Я Щ Е Е

ТАКО,	{ ЛЮБА ЛЮБИШЪ ЛЮБИ }	А ДРЪГИ	{ ЛЮБИМЪ ЛЮБИШЪ ЛЮБИ }
ѢД.		ТАКО,	
МН.	{ ЛЮБИМЪ ЛЮБИТЕ ЛЮБАТЪ }	МН.	{ ЛЮБИМЕ ЛЮБИТЕ ЛЮБАТЪ }

П Р Е Х О Д Я Щ Е Е.

ѢД.	{ ЛЮБАХЪ ЛЮБАШИ ЛЮБАШЕ }	ѢД.	{ ЛЮБЕХЪ ЛЮБЕШЕ ТЪ ЛЮБЕШЕ ОНЪ, НА, НО. }				
				МН.	{ ЛЮБАХЪМЪ ЛЮБАХЪТЕ ЛЮБАХА }	МН.	{ ЛЮБЕХЪМЕ ЛЮБЕХЪТЕ ЛЮБЕХА }

ТАКО И, ПИША, ХЪДА, ПИА, ЗНАА, ЧЕТА, ЛЕА, ВИА, НОСА, БОДА, ГОКЪРА, И ПРОЧ. КОИТО ГЛАГОЛА ДРЪГИ ПРОИЗХОДАТЪ ТАКО. ПИШЕМЪ (ИЛИ ПИСЪВАМЪ) ХЪДИМЪ, ПИЕМЪ, ЗНАЕМЪ (ИЛИ ЗНАМЪ), ЧЕТЕМЪ, ЛЕЕМЪ, ВЕЕМЪ, НОСИМЪ, БОДИМЪ, ГОКЪРИМЪ, И ПРОЧ. И АКО ДА Ъ ПЪРКО ТО НАЧЕРТАНИЕ ПОПРАКО, ЧЪДИМЪСЕ КАТО НАЧЕРТАВАТЪ ОТЪ СЛАВЕНСКИТЕ ГЛАГОЛИ, ПИЮ, ШИЮ, И ЗНАЮ, ПО ПРОСТО ПИА, ШИА, И ЗНАА, КАКЪО ЛИ НЕ МОЖАТЪ ПО ТОКА ПРАВИЛО ДА НАЧЕРТАВАТЪ И ОТЪ ДАЮ ДАА, ПО НАЧЕРТАВАТЪ ДАКАМЪ; КОЕТО ОКОНЧАНИЕ НА АМЪ КТОРО ТО ПОЛОЖЕНИЕ И ВЪ ЗНАЮ ПРО-

2

С е г а ш н о²¹

ег.: ЛЮБА, ЛЮБИШЪ, ЛЮБИ, А ГРУГИ ТАКА ЕГ.: ЛЮБИМЪ, ЛЮБИШЪ, ЛЮБИ;

МН.: ЛЮБИМЪ, ЛЮБИТЕ, ЛЮБАТЪ, МН.: ЛЮБИМЕ, ЛЮБИТЕ, ЛЮБАТЪ.

П р е х о д я щ е ²²

ег.: ЛЮБАХЪ, ЛЮБАШИ, ЛЮБАШЕ, ЕГ.: ЛЮБЕХЪ, ЛЮБЕШЕ (ТЫ), ЛЮБЕШЕ (ОНЪ, ОНА, ОНО);

МН.: ЛЮБАХЪМЪ, ЛЮБАХЪТЕ, ЛЮБАХА, МН.: ЛЮБЕХЪМЕ, ЛЮБЕХЪТЕ, ЛЮБЕХА.

Така и пиша, хоя, пия, зная, чета, лея, бия, нося, воя, говоря и пр., които глаголи груги произнасят така: пишем (или писувам), ходим, пием, знаем (или знам), четем, леем, бием, носим, водим, говорим и пр. И ако първото формообразуване е по-правилно, чужа се, като от старославянските глаголи пию, шию и зная образуват опростено пия, шия и зная, защото не могат по това правило да образуват и от дяю – гая, а образуват гавам, което окончава на -ам според втория пример [по-горе], и зная про-

²¹ В значение на *сегашно време* в оригинала последователно се използва *настоящее*.

²² Имат се предвид формите за минало несвършено време. Трябва да се уточни, че от съвременна гледна точка терминологичната непоследователност в глаголната система е характерна за Неофитовата граматика, затова се предпочита да се запази оригиналното наименование на времената. Изключение се прави само за сегашно време и за минало несвършено време (когато не е в парадиigma).

изнасят знам, и пию – пием, и даю – давам? И при всички глаголи пазят винаги правилно окончание на **-м** или **-ам** като давам, гумам, слагам, или на **-ем** като пием, мием, шием, перем, или на **-ум** като ходим, молим, носим и пр. И се вижда, че тези окончания в 1 л. [ег. ч.] **-ам**, **-ем**, **-ум** произлизат според окончанието им от 2 л. [ег. ч.], или за правилност, за гладкост и за благозвучие, са пограждавали на 2 и на 3 л. [ег. ч.]. Сиреч ако 2 л. на един глагол окончава на **-аш**, 1 л. [ег. ч.] има **-ам** като гумам, гумаш, гума. Ако ли 2 л. [е на] **-еш**, 1 л. [е] **-ем** – като шием, шиеш, шие. Ако ли 2 л. [е на] **-иш**, 1 л. [е] **-им** – като ходим, ходиш, ходи. (Така и в IV спрежение на **-амъ** – баням, баняш, баня.) И при страдателните глаголи **се**, напр. любя **са** – едни го произнасят **ся**, други **са**, други **се**, и го поставят и пред глагола, и след глагола, например ако **ся** наричаш – ако **са** наричаш – ако **се** наричаш християнин. И това става най-често в условно²³ и повелително²⁴ [наклонение на] глагола, сир. пред които стоят някои частици²⁵ като **ако**, **гано**, **га**, **кога**, **когато**, и место-

износи знамъ, и къ пюу пиемъ, и къ даю дабемъ, и къ сички те глаголы сохранява всегда правнано окончаніе на мъ, или на амъ, като дабамъ, дабамъ, слагамъ, или на емъ, като пиемъ, миемъ, шиемъ, перемъ, или на умъ, като ходимъ, молимъ, носимъ, и проч. И кидисе тіа окончаніа къ перко то лицѣ амъ, емъ, умъ, да се произвѣдатъ отъ втори те лица споредъ окончаніе то имъ, или за правнано, за гладкостъ, и за благогласіе са подражали втори те и трети те лица. Опр. ако второ то лицѣ на-единъ глаголъ окончава на ашъ, перко то има амъ, като дабамъ, дабамъ, дабамъ, дабамъ. Яколи второ то ешъ, перко то емъ, като шиемъ, шиешъ, шіе. Яко ли второ то ишъ, перко то умъ, като ходимъ, ходишъ, ходи. (Тако и къ четвърто то сопряженіе на амъ, банамъ, банашъ, баня). И къ страдателны те глаголы са, като н. п. любяса, един го произвѣсатъ са, дрѣги са, дрѣги се, и полагаатъ го и предъ глаголатъ и по глаголатъ, като н. п. ако са наричашъ — ако са наричашъ — ако се наричашъ Християнинъ. И то въвеа по вѣднѣ части къ сослагателны те, и подчинителны те глаголы, сир. предъ които предидатъ някои частици, като ако, дано, да, кога, когато, и мѣсто-

²³ В значение на условно наклонение (кондиционал) в оригинала се използва *сослагателно* (конюнктив). В съвременния български език термините условно наклонение и конюнктив съвпадат по смисъл.

²⁴ В значение на повелително наклонение (императив) в оригинала се използва *подчинително*.

²⁵ Употребата на частица в оригиналния текст е най-общо за несамостоятелните (или служебни) части на речта. В осъвременения текст, където е възможно, употребата ѝ се доуточнява.

именѣа ѡнѣ, ѡна, ѡно, и дрѹги такиѣа (в)
такожде и по глаголыте по славенскомѣ ѡ-
быкновенію, като цю са слѣдѹщиѣте, хвалѣ-
са - хвалѣса - хвалѣмсе самѣ, или вѣса - вѣ-
са - вѣмсе по глагола. И коѣко то за пѣр-
ко то са, то ѣ чисто Славенско, но не много
ко оупотреѣаніе кѣ прѣстѣатѣ ѣзыкъ. Но
испытѣкасе за послѣднѣте двѣте са, и се, коѣ
да ѣ попраѣо, или по̀близу̀ до пра̀ѣо то.
Некон оутѣржда̀ка̀мѣ за са, да ѣ то по̀пра-
ѣо то и по̀ближно̀то до Славенско то са, но
сѣ бѣдно̀ то̀кмо доказѣтелствѣо, и то̀ не то̀лко
тѣрдо. И гогорѣтѣ за̀ѣо понѐже двоглас-
но̀то ѣ, состоѣтѣ ѡтѣ ѣ, и ѡтѣ а, като се
ѣзостѣки ѣ-то, ѡста̀ѣа ѣсто̀то Славенско а.
То до̀врѣо, и мо̀же вѣти да ѣ та̀ко ѣзостѣке-
но кѣ то̀ѣа са ѣ-то, и ѡста̀на̀ло ѣ са, но нѣ
не вѣдимѣ да пра̀ѣи то̀ѣа ѣсто̀то прѣстѣо ѣ-
зыкъ и кѣ дрѹги нѐкон рѣчи, кѣ ко̀ѣто сто̀ѣ
ѣ. И ѣко мо̀жеше да са ѣзѣди кѣ стра̀дѣ-
ѣаннѣте глаголы ѡтѣ са ѣ-то, та да ѡста̀-
не са, за̀ѣо да не мо̀же да се ѣзѣди и ѡтѣ
па̀тѣ, та да ѡста̀не па̀тѣ, или ѡтѣ па̀тѣ па̀-
тѣ, или ѡтѣ кла̀тѣа кла̀тѣа; и понѐже то̀ѣа
не мо̀же да вѣде, ѣкно ѣ за̀ѣо ѣ вѣзосно̀ѣ-

(в) Зато̀ѣа, се, кѣ стра̀дѣѣл. глаголы, зрѣ и 39 примѣч.

именѣа **моѣ, тѣа, то** и гр. (в)²⁶,
та̀ка и слѣд глаголы по старо-
славянска тра̀ѣиѣа, како̀ са
слѣднѣте: хвалѣ са – хвалѣ са –
хвалѣм се сам, или бѣ са – бѣ
са – бѣем се по глагола. И кол̀ко̀-
то за пѣр̀ѣо̀то **сѣа**, то е ѣзконно
славянско, но не се употреѣѣва
много в обѣкновѣнѣа ѣзык, а
вѣпрѣсѣт е за послѣднѣте двѣ
са и **се** – ко̀е е по-̀пра̀вѣлно или
по-̀близо̀ го пра̀вѣлно̀то. Ня̀ко̀ѣ
приѣма̀т **са** га е то по-̀пра̀вѣлно
и по-̀блѝзко̀ го старославянско̀-
то са, но само с ѐгно свѣѣтел-
ствѣо, и то не сѣвсем сигурно. И
ка̀зѣѣа, че понѐже двугласна̀та
ѣ се сѣсто̀ѣи ѡт ѣ и ѡт а, като
се ма̀хне ѣ, оста̀ѣа сѣ̀ѣо̀то сла-
вянско а. То̀ѣа го̀ѣре, мо̀же би
и га е бѣло та̀ка – ѡт то̀ѣа са
ѡтпа̀гна̀ло ѣ и е ѡста̀на̀ло **са**, но
нѣе не вѣжѣѣа га ста̀ѣа то̀ѣа
сѣ̀ѣо̀то в обѣкновѣнѣа ѣзык
и в ня̀ко̀ѣ груги гуги, в ко̀ѣто
ѣма а. И ѣко мо̀жеше в стра̀га-
ѣелнѣте глаголы га се ма̀хне
ѣ, за га ѡста̀не **са**, за̀ѣо га не
мо̀же га се ѣзѣѣи и ѡт па̀тѣ и
га ѡста̀не па̀т или ѡт па̀тѣ –
па̀ѣа, или ѡт кла̀тѣа – кла̀ѣѣа?
И понѐже то̀ѣа не мо̀же га ста̀-
не, ѣсно е, че то̀ѣа схѣѣѣанѣ

²⁶ (в) За то̀ѣа се в стра̀гаѣелнѣте глаголы вѣж и бѣлѣѣка 39.

е неоснователно и гнило. Защото всяко мнение трябва да се укрепи на някоя твърда основа, сир. на достатъчно доказателства, а нещо, което не може да се потвърди със сигурни и достоверни свидетелства, то не може да бъде правило, а само мнение, и винаги остава съмнително. Други установяват, че се е по-правилно, а и по-сладостно в изговора със следните дговоди. Забелязва се, че обикновеният език винаги е отбягвал трудния изговор и е търсил лесното и тънкото, и по тази причина е променял винаги **ж** и **ѣ** на **е**. Защото в днешно време почти не чуваме в средисловие гласежа на **ж** и на **ѣ** в ежедневния език, а в старото време няма кой да ни обясни какъв е бил този изговор, както ясно се вижда от следните примери, защото вместо **баше** се казва **беше**, **вм. време** – време, **деватъ** – **девет**, **десатъ** – **десет**, **дѣта** – **дете**, **затъ** – **зет**, **има** – **име** (г)²⁷, **клатва** – **клетва**, **магко** –

²⁷ (г) Виж за това и при Йоан Екзарх Български на стр. 68.

Понеже в Граматика се привеждат примери и разяснения от Йоан Екзарх Български за стария славянски език, трябва и всеки да знае каква е тази книга и кой е този Йоан, защото не се среща навсякъде. Тя е озаглавена така: „Йоаннъ Ексархъ Болгарскій. Исслѣдованіе объясняющее исторію словенскаго языка и литературы IX и X (то есть девятаго и десятаго) столѣтій, написано Константиномъ Калайдовичемъ“. Москва. Печатана в 1824 година: „Йоан Екзарх (както се обяснява в тази същата книга на стр. 9) е бил съвременник на светите славянски учители Кирил и Методий, които първи са изнамерили и съчинили славянските букви и са превели най-напред много църковни книги на славянски език. Защото казва така: „Знаменитият приемник на славата на съзателя на книжовния славянски език бил Йоан Презвитер (както той сам себе си нарича) и Екзарх Български, живял още при Методий и съвременник на храбрия победител на гърците – българския княз Симеон“.

телно и гнило това мнение, защото каквото мнение трябва да се потвърждава на някое твърдо основание, сир. на добри доказателства, а което нещо не може да се потвърди с добри и достоверни доказателства, то не може да бъде положение, но тъкмо мнение, и всегдѣ остава съмнително. Други подкрепятъ защо се, да е по-право, а и по-сладостно въ произношеніе то отъ слѣдующи те доказателства. Приличава защо простото и звѣкъ е отъбѣгивалъ всегдѣ мѣкото то произношеніе, и гонилъ е лесното и тънкото, и за тѣмъ причина е променѣвалъ всегдѣ **ж**, и **ѣ**, на **е**. Защото то на сегашно то време почти не чуваме гласѣтъ на **ж**-та и на **ѣ**-атъ въ средъ речі те въ простыятъ и звѣкъ, а въ старото време нѣма кой да ни докаже какво е било това произношеніе. Каквѣ то се види имено отъ слѣдующи те примѣри. Защото **вѣкето** **вѣше** **говѣри** **вѣше**, **вм. време** **време**, **дѣватъ** **дѣветъ**, **дѣсатъ** **дѣсетъ**, **дѣта** **детѣ**, **затъ** **зѣтъ**, **има** **имѣ**, (г) **клѣтва** **кѣтъва**, **маг-**

(г) Врѣе отѣмъ и въ Йоаннѣ Ексархѣ Болгарскомъ, на стрѣн. 68.

Понеже въ тѣмъ Грамматика се привеждатъ примѣри и доказателства отъ Йоанна Ексарха Болгарскаго

ко мѣко, мѣсо мѣсо, паматъ паматъ, плѣма плѣме, прѣдъ прѣдѣмъ, пѣдъ пѣда, патъ пѣта, патокъ петокъ, пѣтъ пѣтъ, рѣдъ рѣдъ, свѣтецъ свѣтецъ, сѣма сѣме, срѣца срѣца, сѣма сѣме, тѣма тѣме, телѣ телѣ, трѣсѣ трѣсѣмъ, тѣжкѣ тѣжкѣ, и въ глаголите въ вторици и третици лицѣ, като стоаше стоаше, ходаше ходаше, поаше поаше, изадѣ изадѣ, и други много. Или ако да не е отъбѣгвалъ отъ произношеніето на а-та и ѣ. а то по нѣкое обикновеніе променѣвалъ е а и ѣ, на е. Защо то имаме свидѣтелства о-

за старыя Славѣнски ѣзыкъ, потребно е и да знае колкѣ какъ е тѣа книга, и кой е той Іоаннъ защо то се не нахожда сегаде. Она се надписва тако: „ІОАННЪ ЕКСАРХЪ БОЛГАРСКИИ — наследованіе объясняющее исторію Словенскаго языка и литературы IX и X (то есть девятаго и десятаго) столѣтій нашего Константина Калайдовичемъ — Москва“. Печатана въ 1824 годѣ: Іоаннъ Ексархъ (както се извалява въ тѣа истата книга настрѣн. 9.) былъ е секретаремъ свѣтѣмъ Кірілла и Меѣдію сучителѣмъ Славѣнскимъ, които са първо изнашли и сочинили Славѣнски те писмена и прекали най напредъ много църквны книги на Славѣнскіятъ ѣзыкъ. Защо то говори тако: „Знаменитый преемникъ славы обра-

— меко, мѣсо – месо, паматъ – памет, плѣма – племе, прѣдъ – прегем, пѣдъ – пегя, патъ – пета, патокъ – петък, пѣтъ – пет, рѣдъ – рег, свѣтецъ – светец, сѣма – сламка, срѣца – среща, сѣма – семе, тѣма – теме, телѣ – теле, трѣсѣ – тресем, тѣжкѣ – тежък, и при глаголите въ 2 и 3 л. като стоаше – стоеше, ходаше – ходеше, поаше – поеше, изадѣ – изаге и гр. Или ако не е избягвал изговора на а и ѣ, то по някаква привичка е променял е, а и ѣ въ е, защото имаме свидѣтелства

Той е (сир. Йоан) превел *Богословието* на свети Йоан Дамаскин и *Шестоднева* на свети Василий Велики и други книги на славянски език.

Тази книга (сир. *Йоан Ексарх*) е твърде любопитна и запомняща се, защото всеки любопитен вижда в нея като през някое огледало много и различни старини и вижда какъв е бил славянският език в самото си начало, когато е започнал да се изгражда.

за това от едно време. В *Йоан Екзарх Български*²⁸ на стр. 59, р. 17, стои така: отъ свѣтаго Василіа вѣм. отъ свѣтаго Вас., и на стр. 61, р. 13 – слово петое вѣм. слово пѣтое, и на стр. 117, р. 1, 3 и 4 – крещая ти се, яви се, възлюбленнаго те, сына именуе, явлей се Хрїсте Боже вѣм. крещаящѣ ти сѣ, яви сѣ, възлюбленнаго тѣ, сына именуѣ, явлей сѣ Хрїсте Боже, и р. 12 в бел. 97 – трудих се о семь писанїи, и р. 16 – поче се писатъ, и по-году – съврши се, и по-году – въ време то, и на стр. 63, р. 5 в първата колона – дивить се, и по-году –

тѣмъ и отъ старѣ време. Въ Іванѣкѣ Ѳзархѣ Болгарскомъ, на стран. 59. рѣдъ 17. тако стои отъ свѣтаго Василіа. вѣм. отъ свѣтаго Вас. и на стран. 61. рѣдъ 13. слово петое, вѣм. слово пѣтое, и на стран. 117. рѣдъ 1. 3. и 4. крещаящѣ ти се, яви се, възлюбленнаго те сына именуе, явлей се хрїсте боже. вѣм. крещаящѣ ти сѣ, яви сѣ, възлюбленнаго тѣ сына именуѣ, явлей сѣ Хрїсте Боже. и рѣдъ 12. въ примѣч. 97. трудих се о семь писанїи. и рѣдъ 16. почесе писатъ. и ниже а съврши се. и ниже въ време то. и на стран. 63. рѣдъ 5. въ перкомъ столпѣ. дивить се. и ниже,

„звателя книжнаго языка словенскаго, былъ Іоаннъ пресвитеръ (какъ онъ самъ себя называетъ) и Екзархъ болгарскій, еще жившій при Меѳодію и современный отважному побѣдителю Грековъ, Болгарскому князю Симеону. Тѣмъ ѣ (сир. Іоаннъ) превѣлъ вѣрослѣвію свѣтаго Іоанна Дамаскина, и шестидневникъ свѣтаго Василіа великаго, и другїи книги на Славенскїи ѣзыка. Таѣмъ книга (сир. Іоаннъ Екзархъ) вѣсѣмѣ ѣ лѣвопѣтна и достопамятна, зашѣмъ то секой лѣвопѣтѣнъ глѣда къ нѣмъ лѣвѣмъ и различнѣмъ дрѣвности како презѣ некѣе ѣгледало, и види какѣвъ ѣ былъ Славенскїи ѣзыкъ къ самѣмъ то своѣ началѣ когѣто ѣ началъ да се вѣобразѣва.

²⁸ В осъвремененя текст по правило в правописа на примерите от старославянски език се следва оригиналното печатно издание, дори и га съдържа някои отклонения от възприетата норма. Всички цитати от книги обаче са сравнявани с техните оригинални издания, като по тях са нанесени необходимите корекции.

чудитъ се. ꙗ нѣже, стоѣща вм. стоѣща. и на стран. 64. редъ 4. кз пѣркомъ столѣѣ, чудитъ се имъ пунъ аще се прилучитъ ему и кнеза видѣти сѣдеща. ꙗ нѣже, носѣща. ꙗ нѣже, висѣщъ. ꙗ нѣже, сѣдеще. ꙗ нѣже, въ зращашесе. ꙗ нѣже, чудитисе. ꙗ нѣже, паче се можетъ извѣстѣнѣе чудити. ꙗ нѣже, слънцомъ же и мѣсецемъ. ꙗ нѣже, и умъ си погублю чюдесе, вм. чюдѣса. ꙗ нѣже, гдѣ ли естъ привезанъ. ꙗ нѣже, удивисе видѣнїе твое мною. ꙗ нѣже, возвесели ме Господи. ꙗ нѣже, и возрадујесе, якоже въ звеличшесе дѣла твоя. и на стран. 66. кз пѣркомъ столѣѣ, редъ 5. обрещетъ. ꙗ нѣже, редъ 35. преводитъ се. ꙗ нѣже, показатъ се. и на стран. 67. редъ 20. якоже име естъ Еллинъскыи. ꙗ нѣже, еже се речетъ. ꙗ нѣже, ходещи ми. ꙗ нѣже, глаголетъ се. ꙗ дрѣги подѣвни многочисленни примѣри кз тѣхъ ꙗста та кнѣга се нахѣждатъ, какѣто мѣже да вѣди сѣкой до самѣятъ край. Тако вѣдиме ꙗ мѣстолѣнїѣта ма, та. да ги пронзнеси простѣю ꙗзвѣкъ ме, те. Като вѣши ма, вѣи та. (Какѣто се вѣди ꙗ бѣтъ погорнїатъ старъ примѣръ, возвесели ме Господи.) Токѣ ꙗсто то се примѣча-

чудитъ се, и по-голу – стоѣще вм. стоѣща, и на стр. 64, р. 4, в 1 кол. – чюдитъ се имъ тунъ аще се прилучитъ ему и кнеза видѣти, сѣдеща, и по-голу – сѣдеще, и по-голу – възвращьша се, и по-голу – чюдити се, и по-голу – паче се можетъ извѣстѣнѣе чюдити, и по-голу – слънцемъ же и мѣсецемъ, и по-голу – и умъ си погублю чюдесе, вм. чюдѣса, и по-голу – гдѣ ли естъ привезанъ, и по-голу – възвесели ме Господи, и по-голу – и възрадѣю се, якоже възвеличиши се дѣла твоя. И на стр. 66 в 1 кол., р. 5 – обрещетъ, и по-голу, р. 35 – преводитъ се, и по-голу – показатъ се, и на стр. 67, р. 20 – якоже име естъ Еллинъскыи, и по-голу – ходещиими, и по-голу – глаголетъ се, и груги погорни многобройни примери се намират в същата тази книга до самия ъ край, както може да види всеки. Така виждаме и местоименията ма, та да се изговарят в ежедневния език **ме, те** като биеш ме, бием те, вместо вѣши ма, вѣи та. (Както се вижда и от по-горния старинен пример възвесели ме Господи.) Това същото се забеляз-

ва и за **Ъ** в ежедневния език, както и за **А**. Защото вместо бѣгаю обикновеният изговор е бегам, вѣда – бега, влѣдъ – блег, вѣлъ – бел, вѣхъ – бех, вѣжди – вежди, вѣнецъ – венец, вѣра – вера, вѣтръ – ветър, гнѣздо – гнездо, грѣхъ – грех, дѣло – дело, желѣзо – железно, звѣзда – звезда, колѣно – колено, лѣнивъ – ленив, лѣто – лето, мѣра – мера, мѣсто – место, мѣсациъ – месец, недѣла – неделя, нѣкій – некой, нѣкогда – некога, нѣмъ – нем, плѣнъ – плен, понедѣльникъ – понеделник, прѣсенъ – пресен, пѣна – пена, пѣснь – песен, пѣшъ – пеш, рѣдко – рѣдко, рѣжъ – режем, рѣка – река, рѣчь – реч, свѣтъ – свет, слѣпъ – слеп, смѣхъ – смех, снѣгъ – снег, срѣтаю – срещам, стрѣла – стрѣла, сѣдло – седло, сѣжъ – сѣжим, сѣку – сечем, сѣно – сено, тѣсний – месен, тѣсто – тесто, тѣло – тело. Така и при местоименията мнѣ, тебѣ, себѣ – мене, тебе, себе. И при наречията добръ, злѣ – добре, зле и гр. За **Ъ** нямаме свидетелства от старите времена както за **А**, но гостатъчно указва обикновеният и всеобщ изговор (g)²⁹. А

²⁹ (g) За това свидетелства и г-н Анастас Стоянович в *Цветообраието* си, който в *Предисловието* на стр. XI казва така: „Аз преди да пристѣпя към своя замисъл, усетих и онези трудности, които произлизат от липсата на граматика и речник на нашия език, заради това бях решил да използвам естествен правопис, както се вижда в *Посветителното писмо*, сиреч без да използвам близките по произношението си букви **и, ѝ, ъ, о, ѡ, ѡ, е, ѣ, ѡу** и **Ѹ**, където те попадат в трудни за запаметяване правописни правила. А щях да последвам онзи изговор, който узконно съществува в говора на всекиго от нас“. Кой е впрочем този природен изговор, който съществува в говора на всекиго, а той не го използва, а е изменил малко природното в превзето (или по-добре да кажем – поквареното в по-уредено)? Който чете *Посветителното писмо* в началото на *Цветообраието* му, ще види, че никъде в него Негово словесие не е употребил **Ъ** в онези гуми, в които е правилно трябва да се изписва с **Ъ**, както ги е написал на групи места по цялото *Цветообраиение*. В онзи текст стои: бедноста вместо бѣдността,

ка и за **Ъ** къ прѣстигати ѡзвѣсти, каккото и за **А**-та. Защото както вѣгаю, просто то произношѣние гогори вѣгамъ, вѣда вѣда, влѣдъ влѣдъ, вѣлъ вѣлъ, вѣхъ вѣхъ, вѣжди вѣжди, вѣнецъ вѣнецъ, вѣра вѣра, вѣтръ вѣтръ, гнѣздо гнѣздо, грѣхъ грѣхъ, дѣло дѣло, желѣзо желѣзо, звѣзда звѣзда, колѣно колѣно, лѣнивъ лѣнивъ, лѣто лѣто, мѣра мѣра, мѣсто мѣсто, мѣсациъ мѣсациъ, недѣла недѣла, нѣкій нѣкій, нѣкогда нѣкога, нѣмъ нѣмъ, плѣнъ плѣнъ, понедѣльникъ понедѣльникъ, прѣсенъ прѣсенъ, пѣна пѣна, пѣснь пѣснь, пѣшъ пѣшъ, рѣдко рѣдко, рѣжъ рѣжемъ, рѣка рѣка, рѣчь рѣчь, свѣтъ свѣтъ, слѣпъ слѣпъ, смѣхъ смѣхъ, снѣгъ снѣгъ, срѣтаю срѣтамъ, стрѣла стрѣла, сѣдло сѣдло, сѣжъ сѣдимъ, сѣку сѣчемъ, сѣно сѣно, тѣсний тѣсний, тѣсто тѣсто, тѣло тѣло. Така и въ мѣстонамѣна та мнѣ, тебѣ, себѣ, мене, тебе, себе. И въ нарѣч. добръ, злѣ, добре, злѣ, и дрѣги такива. За **Ъ**, немалко свидетелства отъ старите времена, каккото за **А**-та, но докато ни свидетелствуватъ прѣсто то и общото произношѣние. (А) а

(А) На това свидетелствуватъ и К. Анастас Стоянович въ цѣлѣтобранието си, който гогори тако въ предисловието на стран. XI. „Азъ прѣдъ

притѣмъ и Оѣрви те непремѣнно тако произносага се а не са. Оѣкой прѣчее киди ко̀локо скидѣтелства и доказателства има за се, зацѣо ѣ прѣмѣнено ѡтѣ а на е, зацѣо то го намѣрѣваме кз то̀локо рѣчи, а никаде нема кз

„Да са распо̀бжа кз скѣто си намѣрѣне, по-
 „чѣвствовахъ и ѡниа трѣднѣсты кой то произѡж-
 „дѣтѣ ѡтѣ лишѣне то на ѣднѣ граммати́ка, и
 „лексико̀на на на̀шиятѣ ѣзѣкѣ, за ради то̀ка,
 „кознамѣри́ла вѣхъ да ѡупотрѐва̀ правописа̀не
 „ѡстѣствѣнно, какѣо то кз посѣтитѣлно то писмо
 „са вижда, сѣрѣчь бѣзѣ да ѡупотрѐва̀ подобно-
 „произнесни тѣ слѡва и, і, ѡ, о, ш, Ѣ, е, ѣ,
 „сѣу, и ѡ. Дѣто тѣ подпа̀дѣватѣ кз та̀жкоза-
 „паматни правописа̀телни пра̀вила, а̀ми цѣхъ
 „да послѣдѣвамъ, ѡнока произнесѣне ко̀ето кз
 „на̀сѣ натѣрѣлно кз го̀ворѣтѣ сѣкимѣ ѡцѣствѣ-
 „ва“. Ко̀е ѣ прѣчее то̀ка натѣрѣлно произнесѣ-
 „не, ко̀ето ѡцѣствѣва сѣко̀мо кз го̀ворѣне то, а
 „не го ѣ ѡупотрѐвилъ то̀й, но ѣзмѣни́лъ ма̀ло на-
 „тѣрѣлно то кз прѣтѣвно, (или пѣдѡбре да рѣча̀мъ
 „ра̀стѣбно то кз пѣ ѡупра̀кѣно); кой то чѣтѣ кз на-
 „ча̀ло то на-цѣвѣтѡвѣра̀не то ма̀ посѣтитѣлно то пи-
 „смо, цѣ да киди зацѣо кз нѐго никаде не ѣ ѡупотре-
 „вилъ нѐгоко слѡвѣсѣе ѣ кз ѡниа рѣчи, кой то пра-
 „вилѣно тѣвѣва̀ло ѣ да се на̀писѡватѣ сѣ ѣ, как-
 „ко̀ то цѣо гѣ ѣ на̀писѡва̀лъ на дрѣги мѣста по
 „ѡичко то цѣвѣтѡвѣра̀не. Кз ѡнока писмо сто̀й:
 „Бѣднѣста, кѣмѣто вѣднѣстѣта да со̀дѣствѣва,

при това и сѣрбите изговарят непроменено така – **се**, а не **са**. Впрочем всеки вижда колко сви-детелства и доказателства има за **се**, че е променено от **а** на **е**, тъй като го намираме в толкова гуми, а никъде няма в

га со̀дѣствѣва вместо со̀дѣствѣва, вѣ гѣломѣ вм. вѣ гѣломо̀, на бѣдното вм. на бѣдното, чѣлово̀ко̀лю̀бѣ вм. чѣ-

ловѣ̀ко̀лю̀бѣ, сенка вм. сѣнка, га со̀бѣсѣдѣва вм. со̀бѣсѣдѣва, бѣдствѣ вм. бѣдствѣ, га послѣдѣватѣ вм. га послѣдѣватѣ, примери вм. примѣри, га ѡукрѐпа̀ва вм. га ук-рѣ̀па̀ва, благо̀вѣствѣвамѣ вм. благо̀вѣствѣвамѣ, благо̀дѣа̀на̀та вм. благо̀дѣа̀на̀. Вѣщно̀ст ѣ ясно и ѡт тѣзи го̀спо̀гин-Ана̀стасѡви примери, че по приро̀га нико̀й бѣлгарски го̀вор не обѣча га се произнесѣ **ѣ**, както не обѣча и **а**. Но правѡписѣт ги обѣча. За̀што, ако на̀пишѣш **нѣма жена** (ἄλλος υἰνή) с **е**, цѣ стане **нема жена** (δὲν ἔχει υἰναῖκα), така и **лѣк** (ιατρικόν) и **лѣк** (ἐλαφρός). Колко ѣ го̀ла̀ма разлѣката мѐжду няма жена и нема жена! За̀това го̀вори и Нѐгово слѡвѣсѣе по-на̀го̀лу така: „А̀ла по ня̀какѣи причѣни изпѡдѡвах славѣнския правѡпис“. Вѣщно̀ст тѣзи са причѣните, а не гру̀ги. За̀што̀то неѡбхо̀дѣмо̀стѣта ѡт правѡписа (сѣрѣч на разлѣчѣните букѣви) не ѣ за укра̀шенѣе, а за га раздѣли [ѣдна] гѣма ѡт [гру̀га] гѣма, ко̀што са с ѣгна̀кѣв гла̀сѐж, а разлѣчно значѣне.

друга гума **а** да се променя на **а**. Прочее едн свидетел ли е по-гостоверен, или сто? „С устата на двама или трима свидетели ще стане всяка гума“³⁰, се казва в Свещеното евангелие, а не при едн,

Друга рѣчь да се промѣниа **а** на **а**. Ъднѣ ли ѣ прочее свидѣтель подостовѣренъ, или сто; „при оустѣхъ во двоѣ или трѣхъ свидѣтели, „станетъ кѣлкъ глаголъ“ говори се во свѣщенномъ Ѳвѣнгеліи, а не при ѣднѣ,

„вм. да сѣдѣнствѣва. Ъз дѣломъ, вм. въ дѣломъ.
 „На ѣдно то, вм. на ѣдното. Челсвколюбіе,
 „вм. челоѣколюбіе. Сѣнка, вм. сѣнка. Да совѣсѣ-
 „дѣла, вм. да совѣсѣдѣва. Бѣдствіе, вм. бѣд-
 „ствіе. Да послѣдѣватъ, вм. да послѣдѣватъ.
 „Примѣри, вм. примѣри. Да оукрепѣлака, вм. да
 „оукрепѣлака. Благоствѣкамъ, вм. благоствѣ-
 „вамъ. Благодарніа та, вм. благодарніа.“ Ъв-
 но ѣ прочее и ѣтъ тѣмъ К. Анастаски примѣри,
 заѣдъ натѣрѣнъ то на-сѣко то Българско произно-
 шѣніе не ѣвѣча да произѣси **ѣ**, каквѣ то неѣвѣ-
 ча и **а**-та. Но правописаніе то ги ѣвѣча. Заѣдъ
 ако напишешъ нѣма женѣ (*αλαλος γυνή*) ѣвѣ-
 ѣ, ще да стѣне нѣма женѣ (*δεν έχει γυναίκα*)
 тѣко и *лѣкъ* (*ιατρικόν*) и *лѣкъ* (*ελαφρός*) кѣл-
 ко ѣ голѣмо различіе междѣ нѣма женѣ, и нѣма
 женѣ! За тоѣа, коѣри и нѣкоѣо словѣсіе по-
 дѣла тѣко: „Ала по нѣкоѣси причини оупотрѣвѣха
 „Славѣнско то правописаніе“. Тѣмъ са прочее при-
 чини а не други. Заѣдъ то причината на-
 правописаніе то (сирѣчь на-различныте ѣкъмъ) не
 ѣ за оукрашѣніе, не за да раздѣли рѣчь, ѣтъ
 рѣчь коѣто имѣтъ ѣднакъвз гласъ, а различ-
 но знаменоканіе.

³⁰ По Евангелие от Матей 18:16: „Ако не послуша, вземи със себе си още едного или двама, та с устата на двама или трима свидетели да се потвърди всяка гума“. (Срв. Второ послание на св. ап. Павел до коринтяни 13:1.)

кой то никогдѣ не ѣ прѣдѣтенъ и достовѣренъ. Тако и за неправото оупотребленіе на-и, дѣто немѣ ѣ мѣсто то. нѣкои пишатъ тако. Нимѣжи нѣкой да познаѣ, кѣмѣсто не мѣже нѣкой да познаѣ. Защо то и ѣз Олакенекото стои не мѣжетъ, а нѣ ни мѣжитъ, и, да познаѣтъ, а нѣ да познаѣтъ, да призѣмни, кѣм. да презѣме. ще ѣди, кѣм. ще ѣде. да покажи, кѣм. да покаже. рѣчи, кѣм. рече. приградѣнъ, кѣм. преградѣнъ. Направѣни ѣдѣли, кѣм. направѣни. ѣко ѣмахмы, кѣм. ѣко ѣмахме. Мѣжи, кѣм. мѣже. Да спичѣла, кѣм. да спечѣламы. Ни ще ричѣ, кѣм. не ще рече. Кой то придѣватъ на мѣн те рацѣ, кѣм. кой то предѣватъ. Да стѣни, кѣм. да стѣне. рикѣ, кѣм. рече. Не ѣ мѣчно да ѣ наѣчи (сир. арифметѣка та) кѣмѣкъ оучѣтель, и да ѣ придадѣ на скѣн те оучѣниці, кѣм. да ѣ предадѣ. Прикопѣха лѣзе то пѣтъ шѣсть пѣти, кѣм. прекѣпѣха. ѣсѣнь, кѣм. ѣсенъ. Кѣмѣ испѣни, кѣм. кога испѣдне. Кѣмѣ снисѣ ѣице, кѣм. кѣмѣ снесе. Правѣни, кѣм. правѣни. Да мѣтѣтъ, кѣм. да мѣтѣтъ. Прѣскачѣше, кѣм. прѣскачѣше. Кѣмѣ призѣ Мѣгара, кѣм. кѣмѣ презѣ. Припѣрахѣса ѣдѣнъ пѣтъ, кѣм. прѣпѣрахѣсе. Кѣмѣ та ѣназарѣхова бѣишъ, кѣм. бѣишъ. Катадѣнѣно скѣн испѣтованѣе, кѣм. скѣн испѣтовѣ. Мѣкѣргъ придѣде на лакедемѣ-

който никога не е приет за достоверен. Така и за неправилната употреба на **и**, където не му е мястото. Някои пишат така *ни мѣжи нѣкой да познаѣ* вместо *не мѣже нѣкой да познаѣ*. Защото и в старославянския стои не можеть, а не ни можит, и да познаеть, а не га познаит, га призѣмни *вм.* преземе, ще иги *вм.* ще иге, га покажи *вм.* га покаже, речи *вм.* рече, приграден *вм.* преграден, направени *игули* *вм.* направени, ако имахмы *вм.* ако имахме, мѣжи *вм.* мѣже, га спичела *вм.* га спечелум, ни ще риче *вм.* не ще рече, кой то придаватъ на мои те раця *вм.* който предаватъ, га стѣни *вм.* га стане, риве *вм.* реве, не е мѣчно да ѣ наѣчи (сир. арифметѣка та) всѣкъ оучитель, и га ѣ пригаге на свои те оученицы *вм.* га я пригаге, прикопѣха лѣзе то пѣтъ шѣсть пѣти *вм.* прекѣпѣха, есѣнь *вм.* есенъ, кога испѣни *вм.* кога изпадне, кѣмѣ снисѣ ѣице *вм.* кѣмѣ снесе, правѣни *вм.* правени, га мѣтѣтъ *вм.* га мѣтѣтъ, прѣскачѣше *вм.* прѣскачѣше, кѣмѣ призѣ Мѣгара *вм.* кѣмѣ презѣ, припѣрахѣса единъ пѣтъ *вм.* прѣпѣрахѣса, кожата Аназархова бѣишъ *вм.* бѣишъ, катадѣнѣно свой испѣтованѣе *вм.* свое испѣтовѣ., Мѣкѣргъ пригаге на лакедемо-

нанитѣ изрѣдны закѡны вм. предаде, придѣтъ, вм. предѣтъ. А най-значителната забележка е следната: – Не знаихъ чи е твой! – а той мѹ рече: – Ами не знаи ли чи не е твой? вм. не знаахъ, че не е твое, ами не знаа ли, че не е твое... Така и в многобройни групи групи. А вместо **и** пак [стои] **е**, където не му е мястото – намереха вм. намериха, защо нема крела вм. крила, истенско благородіе вм. истинско, грознена вм. грознина (т.е. грозота), бащено то мѹ состоаніе вм. бащиното мѹ, мысли за сетнена та вм. за сетнината, воистена вм. воистина, балена от ѱице вм. белуна, высочена вм. высочина, гоходе вм. гоходи, леснена вм. леснина, пать стотенъ вм. пать стотинъ, голжена вм. голжина, козена вм. козина, сачева вм. съчива, европеаненъ вм. европеанинъ, американенъ вм. американинъ и многобройни групи. Така и при глаголите [за] 1 л., мн. ч., сегашно време вместо **е** [стои] **ы**, където не му е мястото. И това **ы** [те] гържат и утвърждават, понеже **ы** стои в старославянските глаголи вѣмы, ѱмы, имамы, есмы и пр., затова и те пишат **ы**. Но тези глаголи са неправилни в старославянския език

нанитѣ изрѣдны закѡны, км. предаде. Придѣтъ, км. предѣтъ. **ѱ** най-достойно примѣчаніа естъ саѣдѹющее. Не знаихъ чи е твой: а той мѹ рече: ами не знаи ли чи не е твой; км. не знаахъ че не е твое, ами не знаа ли че не е твое; тако и кз дрѹги многочисленны рѣчи, **ѱ** кмѣсто и пакѣ е, дѣкато не мѹ е кмѣсто то. Намѣреха, км. намериха. Защо нема крела, км. крила. Истенско благородіе, км. истинско. Грознена, км. грознина (то естъ грозота) бащено то мѹ состоаніе, км. бащино то мѹ. Мысли за сетнена та, км. за сетнината. Воистена, км. воистина. Балена отъ ѱице, км. белуна. Высочена, км. высочина. Доходе, км. доходи. Леснена, км. леснина. Пать стотенъ, км. пать стотинъ. Должена, км. должина. Козена, км. козина. Сачева, км. съчива. Европеаненъ, км. европеанинъ. И дрѹги такиѣа многочисленны. Тако и кз глаголы те перѣгаго лицѣ, множест. числа, крѣмене настоѣцаго. Бѹкѣсто е, км. дѣкато не мѹ е кмѣсто то. И за това **ы** крѣпѣтса и подтверждѣватъ, защо кз Славѣнскитѣ глаголы вѣмы, ѱмы, имамы, есмы, и проч. Понѣже стои **ы**. затѡ и днѣ пишатъ **ы**. но тѣи глаголы са кз Славѣнскѣтѣ ѱѣзыкѣ неправилни,

и отъ неправилното нещо можеи да вѣде
правило; они ако въ вѣдн достѣйни за пра-
вило и за примѣръ, не вѣсе ни нарицани не-
правилни. Ъще же ако въ поне имали гласъ
тѣа глагѣли на і да се окончаватъ, имали
въ и техните защитители некож правда.
Но тѣи глагѣли ни то на і иматъ гласъ ко
окончание то, но на е. Като н. п. дѣламы,
що пишатъ, прилично ѣ и прако ѣ да се пи-
ше дѣламе. Защото глагѣлъ дѣламы не ѣ
ко употреблѣніе къ Олавѣнски те списаніа, а
къ Россійски те ѣ употребителенъ къ дрѣтъ
рѣзѣмъ, а не за кѣкето говѣримъ. Ние оу-
потреблѣваме дѣламы за кѣкето говѣримъ
(λέγω), а Рѣссите за кѣкето мислимъ (σο-
χάζομαι), и произнѣсатъ го дѣлаю. Какѣо
вѣло да вѣло прочее да го употреблѣваме,
сир. иай за говѣримъ, иай за мислимъ, ие-
но ѣ зацѣо Рѣсски глагѣлъ. Они прочее та-
ка го начертѣваишъ. Дѣлаю, дѣлаешъ, дѣ-
лаешъ. Иножъ дѣлаемъ, дѣлаете, дѣлаютъ.
Спорѣтъ това нишно начертѣніе, мѣ вѣсма
правило начертѣваме тако. Дѣламы, дѣ-
лаешъ, дѣла. Иножъ дѣламе, дѣлаете, дѣ-
лаютъ. Какѣо то сирѣчь се изостаѣа е-то ко
кѣро то и къ трѣто то лицѣ числа ѣдинствен-
наго, дѣлаешъ, дѣлаешъ, дѣлаешъ, дѣла.

и от неправилното нещо може
ли да се изведе правило? Те, ако
биха били подходящи за прави-
ло и за образец, не биха се нари-
чали неправилни. Още повече,
ако тези глаголи поне имаха
гласеж да окончават на **-и**, биха
имали и техните защитници
някакво право. А тези глаголи
нямат и гласеж **-и** в окончание-
то, а **-е** – напр. гѣламы, както
пишат, е подходящо и правилно
да се пише гѣламе, защото гла-
голът гѣлам не се употребява
в старославянските текстове,
а в руските се използва в друг
смисъл, а не вместо *говоря*.
Ние използваме гѣлам вместо
говоря (λέγω), а русите вместо
мисля (σοχάζομαι), и го произна-
сят гѣлаю. Всъщност както и
да го употребяваме, сир. или за
„говоря“, или за „мисля“, е ясно,
че е руски глагол. Впрочем те
го спрягат така: гѣлаю, гѣла-
ешъ, гѣлаешъ, мн. гѣлаемъ, гѣ-
лаете, гѣлаютъ. Според това
тяжно формообразуване ние
гостатъчно правилно образу-
ваме така: гѣламы, гѣлаешъ,
гѣла, мн. гѣламе, гѣлаете,
гѣлаютъ, сиреч като се изпуска
-е във 2 и 3 л. ег. ч. – гѣлаешъ –
гѣлаешъ, гѣлаешъ – гѣла,

така и в множествено [число] – гўмаемъ – гўмамъ, с добавено -е гўмаме, гўмаете – гўмате, гўмають – гўматъ. А от гўмамы със **ы** трябва да се образува и 2 л. гўматы, колко е неуместно наистина! А ако се напише с **и** – гўмати, тогава съвпага с инфинитива³¹ дѣмати (λέγειν) като творити, стоати, ходити и пр. Всеки ясно вижда от това обяснение колко е неуместно това **ы**, [както] и такова формообразуване. А и в старославянските правилни глаголи никъде в окончанията не виждаме **ы**. Всички тези горепосочени злоупотребии се намират в *Буквара*, издаден в 1824 г. на обикновен български език от Петър Х. Берович. Така и в многобройни групи глаголи неуместно пишам **ы**. Колкото за **ы**, че трябва да се пише, където си му е мястото, напр. сынъ (υἱός) за разлика от синъ (γαλάζιος), быхъ и быхъ – и превиша емѹ голени (καὶ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη)³², и превиша тамо три дни (καὶ διέτριψαν ἐκεῖ τρεῖς ἡμέρας)³³, и във винителен падеж за разлика от именителен, напр. злите челоѡцы (οἱ κακοὶ ἄνθρωποι), злите челоѡцы (τοὺς κακοὺς ἄνθρώπους) и гр. На това няма

Тѡко ѡ кз множетвенните дѣмаемъ дѣмамъ, ѡ сз приложѣнїемъ е, дѣмаме, дѣмаете дѣмате, дѣмають дѣматъ. ѡ ѡтъ дѣмамы сосъ ы, трѣѡѡка ѡ кторото лице да се начертѡе дѣматы, колко ѡ везмѣстно по истинѣ! ѡ ако се напише сосъ и, дѣмати, тогѡка совпаде сз наклонѣнїе неопредѣленное, дѣмати (λέγειν), като творѣти, стоѡти, ходѣти, ѡ проч. Иѣно глѣда ксѡкїи ѡтъ тока доказѡтелство, колко ѡ везпѣтно тока ы, ѡ такоѡа начертѡнїе. ѡ ѡ кз Олакѣнски те прѡкнаны глаголы нїкаде не кѡдиме ы кз ѡкончѡнїа та. Оѡчки те тѣл предрѣченнї злоѡпотреблѣнїа нахѡждатсе кз Бѡкѡрѡз ѡздѡденнїи ко 1824 лѣто, на прѡстѡятъ ѡзѡкѡ Бѡлгарски, ѡтъ Пѣтра Х. Пѣрокѡча. Тѡко ѡ кз дрѡги многочїсленнї глаголы везмѣстно пишѡтъ ы. Колкото за ы-то заѡщо трѣѡѡка да се напиѡѡка дѣка си ѡма местѡто, като н. п. сынъ (υἱός) кз разлїчїе сынъ (γαλάζιος) вѡхъ ѡ вѡхъ ѡ преѡиша ѡмѣ голени, (καὶ κατέαξαν αὐτῶ τὰ σκέλη), ѡ преѡиша тѡмо трѣ дни (καὶ διέτριψαν ἐκεῖ τρεῖς ἡμέρας) ѡ кз кнїи-теяныте падежи, кз разлїчїе ѡтъ ѡменїтеяныте, като н. п. злїте челоѡкѡцы (οἱ κακοὶ ἄνθρωποι), злїте челоѡкѡцы (τοὺς κακοὺς ἄνθρώπους) ѡ дрѡги таѡкѡа. На тока нѣма нї-

³¹ В значение на инфинитив в оригинала се използва неопределено наклонение.

³² По Евангелие от Йоан 19:33: „А когато гождоха при Исуса и Го видяха вече умрял, не Му превиша пишцалите“.

³³ По Книга на Исус Навин 2:22: „Те трѡгнаха и отидоха в планината и останаха там три дни, докато се върна потерята“.

кой да противоречи. Ако и да искаха някои на сегашно то време со ксѣмъ да изоставаатъ ѡ, н, з, ѡ, и да начнаатъ отъ тѣка на тѣмъ да пишатъ тоѣмо со съ і, което е со ксѣмъ странно оу насъ. Защо ако искључиме тѣа писмена, каквѣ можемъ да раздѣлимъ раздѣматъ на-сѣдѣющее слово. Все живѣщии въ мѣрѣ благоугодни сѣтъ бѣгъ. И, не вси живѣщии въ мѣрѣ благоугодни сѣтъ бѣгъ. И дрѣги такива. А и сѣми те Рѣсси и Сѣрви, кои то са понапредъ начнаи да испракатъ ѣзикатъ си, не са ги искључили до днесъ. И ако въ тѣа вѣкы со ксѣмъ вѣмъ безполезны въ ѣзикатъ, Рѣсси те трѣвѣкаше понапредъ да ги испракатъ. Кѣмо то за ѣкѣи те що ѣскатъ някои да ги изоставаатъ въ прѣстѣматъ ѣзикатъ, ѣма си мѣсто то, защото то са много несогласни Бѣлгаре те въ ѣкѣи те, а дрѣго защото ѣмаме примѣръ и отъ Рѣсси те и отъ Сѣрви те, и отъ сѣчки те европѣйски ѣзѣци. Но коѣ въ тѣѣта вѣмъ нѣма, ако въ стоѣн и ѣкѣите, каквѣ то що стоѣтъ и въ Грѣческѣи, и не причиняватъ мѣ никакѣкъ вѣдѣ; со съ ѣкѣи те можемъ по да си испрачимъ ѣзикатъ, защото ще да мѣчимъ всегдѣ по възможности нашѣи да ги тѣраме дѣка то трѣвѣка, и ще да отѣвѣгнѣва-

никой га противоречи. Дори и га искаха някои в днешно време съвсем га изоставят ѡ, и, з, ѡ и га започнат от сега напачъ га пишат само с і, което е съвсем необичайно за нас. Защото, ако изключим тези букви, как можем га разграничим смисѣла на следния израз – вси живѣщии въ мѣрѣ благоугодни сѣтъ Бѣгъ и не вси живѣщии въ мѣрѣ благоугодни сѣтъ Бѣгъ и гр. А и самите руси и сѣрви, които по-напред са започнали га обновяват езиѣка си, не са ги изключили до днес. И ако ли тези букви са били съвсем безполезни в езиѣка, русите трябваше по-рано га ги изхвърлят. Колкото за ударенията³⁴, които някои искат га ги премахнат от обикновения езиѣк, [и те] си имат мястото, защото бѣлгарите са много разединени в ударенията и още защото имаме пример и от русите, и от сѣрвите, и от всички европейски езиѣци. А каква загуба бихме имали, ако ударенията си стояха, както стоят и в грѣцѣи [езиѣк] и не му причиняват никаква вреда? С ударенията можем по да си устроим езиѣка, защото ще можем винаги според нашите възможности га ги поставяме, кѣдето трябва, и ще избягваме

³⁴ В значение на ударение в оригинала последователно се използва *оксия*.

да ги поставяме и изговаряме [там], където не трябва. Напр. едни казват трѣбува, а други – трѣбува, но в старославянския стои трѣветъ, затова е и по-правилно да се изговаря и пише трѣбува, а не трѣбува. Така и работта, други изговарят работа, а в старославянския стои рабѣта (а и в друг смисъл). Така и гумно, платно, перѣ, четъри някои изговарят гъмно, платно, перѣ, четъри, но първите са по-правилни, защото така стоят в старославянския език. Някои пък казват глава, нога, рѣка, нѣбо, мѣсо, ухо, ѡко, гърва и гр., когато ги произнасят без член, а когато ги произнасят членувано, тогава преместват ударенията в крайната сричка³⁵ – главата, ногата, рѣката, небѣто, месѣто, ухѣто, ѡкѣто, гървѣто и пр. Такова обръкване в ударенията не виждаме да има и в гръцкия език, в който изконно има членуване. И ако изговарят кефали, подари, хѣри, ѡранѡс без член, и с член пак ги произнасят така. Но това вероятно става в нашия език, защото членът стои след имената, а не прег имената както при гърците.

Така и за азбуката, че трябва да приеме някакво съкращаване или преобразуване само

ме да ги не тѣраме и произнесиме дѣкато не трѣвѣка. Като н. п. едни гѡвѡратъ трѣвѣка, а дрѣгѣ трѣвѣка, но въ Олавѣнско то стои трѣвѣтъ, затѡ ѣ и попрако да се гѡвѡри и пишѣка трѣвѣка а нѣ трѣвѣка. Тако и, работта, дрѣги гѡвѡратъ работа, но въ Олавѣнското стои рабѣта (аще и въ дрѣгѣ рабѣта). Тако и гѣмно, платно, перѣ, четъри, нѣкои гѡвѡратъ гѣмно, платно, перѣ, четъри, но първите са попраки, защото то тако стоатъ въ Олавѣнскитъ ѣзикѣ. Нѣкои пакѣ гѡвѡратъ глава, нога, рѣка, нѣбо, мѣсо, ѡухѣ, ѡко, дѣрво, и дрѣги такава, когѣто ги произнесатъ безъ членѡве, а когѣ ги произнесатъ съз членѡвете, тогѣка сѣматъ ѡкѣите на крайнитъ слѡвѣ, главатѣ ногатѣ, рѣкатѣ, нѣбо то, месѣто, ѡухѣто, ѡкѣто, дѣрвѣто, и проч. коѣто разбрашѣне въ ѡкѣите не видѣме да ѣма, и въ Грѣческитъ ѣзикѣ, коѣто вѣстѣтвенно ѣма членѡве. Но ако гѡвѡратъ кефали, подари, хѣри, ѡранѡс, безъ членѣ, и съ членатъ тако ги пакѣ произнесатъ. Но тогѣ нѣгли вѣка въ нашитъ ѣзикѣ, защото членѡвете стоатъ по ѣменатѣ, а нѣ прѣдъ ѣменатѣ като ѡу Грѣцитѣ.

Такожде и за ѣзѣката защото трѣвѣка да прѣиме нѣкое сокращѣние и преобрѣженѣ за

³⁵ В значеніе на сричка в оригинала последователно се използва слог.

прѣстѣятъ то̀кмо ꙗзыкъ, а не ꙗ за Олакѣнскѣятъ, въ то̀кд ꙗма никое сомнѣнїе. ꙗ ꙗзыкъ мѣслимъ да се ѡпредѣлай са̀бдꙗющата: а. в. б. г. д. е. ж. з. и. ї. к. л. м. н. о. п. р. с. т. оу. ф. х. ц. ч. ш. щ. з. љ. љ. љ. ю. љ. љ. љ.

За ѡ, да се пише ѡтъ. за ѡ, кс. за ѡ, пс. При тѣа вѣкы, потрібна ни ѣ ѡще ѣдна за ꙗкои чꙗжды рѣчи, като що ѣ Влашката ц. н. п. цѣпъ, целѣпъ, хаѣя, пенѣра ваѣа, ꙗ дрꙗги такѣа. Но да не натовараме ꙗки ꙗзвѣката съ ꙗзлишны вѣкы, за като Влашката ц. доврѣ ѣ да се ѡпредѣлай дж. ꙗ да се произносатъ ꙗ двѣте злѣдно като ц. н. п. джѣпъ, джѣлѣпъ, пенѣжера, пазарджикъ, ꙗ проч. зашто ꙗ рѣси те тако пишатъ джѣпъ, санджакъ, кꙗчѣкъ кайнарѣи, ꙗ дрꙗг. км. цѣпъ, санѣкъ, кꙗчѣкъ — кайнарѣи, ꙗ проч. за нѣката вѣкка љ, ко̀дто ѣ ꙗзвѣдала ѡтъ ѡпотревлѣнїе то, ꙗ незнѣме какѣо произношенїе ѣ ꙗмала въ дрѣвно то врѣме, мѣже да рече ꙗкои зашто ѣ ꙗзлишна, ꙗ не ѣ кмала ꙗжда да да се сочѣсли въ ꙗзвѣката. Но ꙗзыкъ гѣбримъ зашто понастоящемъ ꙗмаме ꙗжда ѡтъ ѣдна вѣкка така̀ка да пишемъ ꙗкои рѣчи съсъ ꙗма, дѣка то се не чꙗе чисто а, като н. п. кꙗрпа, вѣркамъ, хвѣркамъ, хвѣрлямъ, мѣрдамъ, ꙗ дрꙗги такѣа, ꙗ за ꙗкои чꙗже-

заради ежедневния език, а не и заради старославянския? В това няма никакво съмнение. И аз мисля да се установи следната: **а, б, в, г, е, ж, з, и, ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, оу, ф, х, ц, ч, ш, щ, љ, љ, љ, ю, љ, ж, ѳ.**

За ѡ да се пише **ом**, за ѡ — **кс**, за ѡ — **пс**. При тези букви ни е потрібна още една за ꙗкои чꙗжди гуми, както е влашката **ц**, напр. цѣп, целѣп, хаѣя, пенѣра, баѣа и гр. Но за да не натоварваме пак азбуката с излишни букви като влашкото **ц**, добре е да се установи **гж** и да се изговарят и гвете заедно като **ц**, напр. гжѣп, гжѣлѣп³⁶, пенѣжера³⁷, пазарѣжик и пр., тꙗко като и русите пишат така гжезаур³⁸, санѣжак³⁹, Кучук Кайнарѣж⁴⁰ и гр. вл. цѣзаур, санѣжак, Кучук Кайнарѣи и пр. Може да каже ꙗкои за новата буква **ж**, която е излязла от употреба, и не знаем какъвъ изговор е имала в старо време, че е излишна и не е било нужно да се причисли към азбуката. Но аз казвам, че понастоящемъ имаме нужда от една такава буква, за да пишем ꙗкои гуми с нея, въ които не се чува чисто **а**, напр. кꙗрпа, вѣркамъ, хвѣркамъ, хвѣрлямъ, мѣрдамъ и гр., и за ꙗкои

³⁶ Със значение „джелепън, търговец на егър или гребен гобитъкъ“.

³⁷ Със значение „прозорец“.

³⁸ Със значение „родина“.

³⁹ В Османската империя — териториално-административна единица.

⁴⁰ Става въпрос за Кучук Кайнарѣжа, гнес Кайнарѣжа, на 25 км от град Силистра, където е сключен мирният договор между Русия и Османската империя на 10/21 юли 1774 г.

чужди гуми като бакър, катър, Кжбржсъ⁴¹ и гр. Първите [гуми], които са български, въобще не можем да избегнем, освен ако не ги премахнем съвсем от езика си, което е невъзможно. Или ако ги пишем с някоя друга буква, напр. така, както ги пишат някои кърна, мъргам, бъркам и пр., или така – кърна, мъргам и пр., или така с ъ – кърна, мъргам, бъркам. Но първото е състен труг, сир. ѿ (с краткост отгоре), което може лесно да се докаже, и всеки сам може да разбере без обяснение, а второто с ъ е безсмислено, защото е безгласна⁴² (или, както го наричат старите съставители на граматика, припряжна гласна). Нима е възможно една и съща буква да бъде и гласна, и безгласна? А вторите може да ни потрѣбват да ги използваме – за пояснение на някои наши необичайни гуми, напр. мег на турски се казва бакър (защото всеки българин знае какво се нарича бакър, макар и да е чужда гума, а малцина знаят мег), така и меген съг – бакърен съг. Също и остров Кипър на турски се нарича Къбръс, остров Хиос се нарича на турски Сакъз, черната боя, която

странни рѣчи, като бакъръ, катъръ, Къбръсъ, и дрѣги такива. Отъ първите които са Български не можемъ да откъснемъ отъ нѣдъ, рѣкъ ако ги изоставаме со кѣмъ отъ изѣкатъ си, което е невозмѣжно. Иако ако ги пишемъ съ дрѣга нѣкоя вѣвка, като н. п. що ги писѣкатъ нѣкои тѣко, кърна, мърдамъ вѣркамъ, и проч. иако тѣко кърна, мърдамъ, и проч. иако съсъ ж, тѣко кърна мърдамъ, вѣркамъ. Но пъркото е състенъ трѣдъ сир. ѿ, съ краткостъ отъ горе, каквѣто може лесно да се докаже, и нѣкой може самъ да познае вѣсъ доказателство, а кѣрото съсъ ж е безпѣтно, защото е безгласна (иако каквѣто ѿ наричатъ старите граматикосписатели припряжногласна) и защото една и тѣжде вѣвка да вѣде и гласна и безгласна; а кѣрѣте могатъ да ни потрѣбватъ да ги оупотрѣбаваме за изяснение на нѣкои наши невоыкновенни рѣчи. Като н. п. мѣдъ, по Тѣрски се вѣка бакъръ (защото всѣкий Българинъ знае що ще да се рече бакъръ, макаръ и да е чѣжда рѣчь, а малцина знаятъ мѣдъ.) тѣко и мѣданъ соедъ, бакъренъ соедъ. Вше же и, островъ Кипрскій, вѣкасе по Тѣрски Къбръсъ. Островъ Хиосъ, именува се по Тѣрски Сакъзъ. Черната боя, която

⁴¹ Със значение „Кипър“.

⁴² В значение на безгласни в оригинала се имат предвид двете ерови гласни: ъ и ѿ.

се именува по Олакѣнски копѣркасъ или кѣпорѣсъ, по Тѣрски се быка сачи кѣврѣсъ, и дрѣги такива. Защо то тѣа са рѣчи Тѣрски те обикновѣнны въ Болгаріа та на сегашно то време. И колко то за сѣдѣющите, що се приличава защо Болгарскіо ѣзикъ обича да променава въ некои рѣчи Олакѣнски е, о, ѡ на ѣ. Нѣхъ можеме ако щѣме да ги отбѣгнеме по време, и да ги пишеме съ исты те въкы какъ то стоатъ въ Олакѣнски те кой то са сѣдѣющите.

Вѣрва-вѣрва.	Кленюса-кѣланѣсе.
кѣрвь-кѣрѣвъ.	крѣстъ-крѣсъ.
кѣртю-кѣртіамъ.	крѣщю-крѣщавамъ.
кѣрхъ-кѣрхъ.	мѣртвыи-мѣртѡвъ.
кѣршъ-кѣршимъ.	мѣскъ-мѣска.
Грѣкъ-Грѣкъ.	пѣнь-пѣнь.
грѣмитъ-грѣмитъ.	пѣрвыи-пѣрѣвъ (пѣрѣвъ).
дѣржъ-дѣржимъ.	пѣрстѣнь-пѣрѣстѣнь.
дѣрво-дѣрво.	пѣрстныи-каленъ или пѣрѣстѣнь.

жѣлтый-жѣлтъ.	пѣрстъ-пѣрѣсъ.
жѣльчъ-жѣльчка.	пѣрсть-пѣрѣсъ.
зѣрно-зѣрно	померзю-помрѣзѡвамъ.
сѣрделъ-сѣрделъ.	горнѣць-гѣрнѣ.
сѣрбинъ-сѣрбинъ.	дождъ-дѣльшъ.
сѣрдитъ-сѣрдитъ.	късно-късно.

3*

се нарича на славянски *копервас* или *купордс*, на турски е сачи кѣбрѣсъ и гр. Защото тези турски гумы са обичайни въ България въ гнешно време. А колкото го следващите, се забелязва, че българският езикъ обича да променя въ някои гумы старославянските **е, о, ѡ** на **ж**. Тях, ако пожелаем, можем да ги избегнем след време и да ги пишемъ съ същите букви, както са въ старославянски, където са както следва:

вѣрва – вѣрва
вѣрвь – вѣрвь
вѣртю – вѣртимъ
вѣрхъ – вѣрхъ
вѣршъ – вѣршимъ
грѣкъ – грѣкъ
грѣмитъ – грѣмитъ
дѣржъ – дѣржимъ
дѣрво – дѣрво
жѣлтый – жѣлтъ
жѣльчъ – жѣльчка
зѣрно – зѣрно
сѣрделъ – сѣрделъ
сѣрбинъ – сѣрбинъ
сѣрдитъ – сѣрдитъ

кленю са – кѣлнемъ се
крѣстъ – крѣстъ
крѣщю – крѣщавамъ
мѣртвыи – мѣртѡвъ
мѣскъ – мѣска
пѣнь – пѣнь
пѣрвыи – пѣрѣвъ (пѣрѣвъ)
пѣрстѣнь – пѣрѣстѣнь
пѣрстныи – каленъ или пѣрѣстенъ
пѣрстъ – пѣрѣстъ
пѣрсть – пѣрѣстъ
померзю – помрѣзѡвамъ
горнѣць – гѣрнѣ
дождъ – дѣждъ
късно – късно

сердце – сърце
 серна – сърна
 слезы – сълази
 смердю – смърдум
 смерты – смърт
 совершаю – свършвам
 твердый – твъррг
 тернъ – трън
 терплю – търпим
 теща – тѣща
 церковъ – църква
 блоха – бълха
 возъ – въз
 болгаринъ – българин
 борзый – бърз
 бочва – бѣчва
 волкъ – вѣлк
 волна – вѣлна
 вонъ – вѣн
 голубъ – гълѣб
 горбатъ – гърбат
 горбъ – гърб
 горло – гърло
 гряди – гърди

гѣба – гѣба
 гѣсеница – гѣсеница
 гѣстый – гѣсто
 гѣсь – гѣска
 дѣбъ – гѣб
 зѣбъ – зѣб
 кѣды – кѣде
 кѣпая сѣ – кѣнем се
 кѣпина – кѣпину
 кѣща – кѣща
 лѣгъ – лѣг
 лѣкъ – лѣк
 мѣжъ – мѣж

кровь – кръв
 молчѣ – мѣлчим
 мохъ – мѣх
 поглощаю – поглѣщам
 ползая – пѣлзим
 роженъ – рѣжен
 свекровъ – свекѣрва
 сноха – снаха
 солнце – слѣнце
 сонъ – сѣн
 сохнѣ – сѣхнем
 стопа – стѣпка
 толстый – тѣлѣст
 тонкій – тѣнѣк
 тонѣ – потѣвам
 торговецъ – търговец
 торгю – търгувам
 яблоко – ябѣлка

вѣдѣ – ще бѣгем
 вѣтръ – вѣтре
 гѣбокѣй – гѣлбок
 гнѣсный – гнѣсен
 мѣтнѣй – мѣтен

мѣчѣ сѣ – мѣчим се
 настѣпая – настѣпак
 обрѣчъ – обрѣч
 прѣтъ – прѣт
 пѣдаръ – пѣгар
 пѣпъ – пѣп
 пѣтъ – пѣт
 рѣка – рѣка
 скѣпнѣй – скѣп
 сосѣдъ – сѣгове
 оудѣица – вѣдица
 оужѣ – вѣже
 оузоль – вѣзел
 оуглѣ – вѣглен